

Eskişehir'deki Mülteci Lise Öğrencilerinin Gelecekle İlgili Hedefleri: Sosyolojik Bir Araştırmanın İzdüşümleri^{1 2}

Future Goals of Refugee High School Students in Eskişehir: Projections of a Sociological Research

Mehmet AKSOY

Dr., Eskişehir Cemal Mümtaz Sosyal Bilimler Lisesi

Dr., Eskişehir Cemal Mümtaz Social Sciences High School, Eskişehir / Türkiye

ORCID: 0000-0003-2098-9162 / aksoy.mehmet27@hotmail.com

Fuat GÜLLÜPİNAR

Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr., Anadolu University Faculty of Letters, Eskişehir / Türkiye

ORCID: 0000-0003-3661-7232 / fgullupinar@anadolu.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Aksoy, M. and Güllüpinar, F. (2023). Future Goals of Refugee High School in Eskişehir: Projections of a Sociological Research. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Republic Special Issue, 130-153.

Aksoy, M. ve Güllüpinar, F. (2022). Eskişehir'deki mülteci lise öğrencilerinin gelecekle ilgili hedefleri: Sosyolojik bir araştırmanın izdüşümleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, 130-153.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 11 August / Ağustos 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 09 October / Ekim 2023

Published/Yayın Tarihi: 29 October / Ekim 2023

Pub Date Season/Yayın Sezonu: October / Ekim

Issue/Sayı: Republic Special Issue/Cumhuriyet Özel Sayısı **Pages/Sayfa:** 130-153

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Yazar isim/lerl).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

¹ Bu çalışma için etik kurul izni Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun onayı ile 18.05.2021 tarihinde 69682 protokol numaralı kararıyla alınmıştır.

² Bu makale, "Mülteci Lise Öğrencilerinin Yoksulluk Deneyimleri: Eskişehir'de Bir Saha Çalışması" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Doktora tezi, 2005E065 proje numarasıyla Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi olarak desteklenmiştir.

Öz

Bu araştırma, Afganistan, Irak, İran, Suriye ve Sahra Altı Afrika gibi yerlerden Türkiye'ye gelmiş ve Eskişehir'e yerleşmiş mülteci lise öğrencilerinin gelecekle ilgili hedeflerini, beklentilerini ve planlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Karma yöntemin açıklayıcı sıralı deseniyle hazırlanan bu araştırmanın çalışma evrenini 976 mülteci lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemelerini ise nicel kısımda 276, nitel kısımda ise 27 mülteci lise öğrencisi oluşturmaktadır. Nicel verilerin toplanması için anket tekniği, nitel verilerin toplanması için de yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen nicel verilerin analizinde SPSS 22.0 programı kullanılmış ve betimleyici istatistiki analizler yapılmış; nitel veriler için de betimsel içerik analizi yapılmıştır. Araştırma bulguları mülteci öğrencilerin büyük bölümünün gelecekle ilgili endişeli bir ruh hali içinde olduklarını ortaya koymuştur. Köken ülkesindeki istikrarsızlıkların, eğitimdeki problemlerin, ebeveynlerinin iş bulamamasının, deneyimlenen yoksulluğun, yardımların yetersiz oluşunun, vatandaşlık statüsü alamamanın ve eğitim sonrasında Türkiye'de iş bulamama korkusunun, geleceğe yönelik kaygıların sebepleri olduğu belirlenmiştir. Yine, kimi öğrencilerin, Türkiye'de kalmayı, vatandaşlık statüsü almayı ve iş kurmayı hedeflediklerine de ulaşılmıştır. Ayrıca, öğrencilerden bazılarının Batı Avrupa ülkelerinden resmi mültecilik statüsünü almayı ve oralarda eğitim hayatını sürdürmeyi amaçladıkları da tespit edilmiştir. Bulgular, araştırmaya katılan mülteci lise öğrencilerinin yaşadıkları dezavantajlara rağmen geleceğe umutla bakmanın ve en azından bu yönde bir bakış açısını sürdürmenin çabası içinde olduklarını da ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, mülteci, mülteci lise öğrencileri, gelecek hedefleri, Eskişehir

Abstract

This research aims to reveal the future goals, expectations, and plans of refugee high school students who came to Turkey from places such as Afghanistan, Iraq, Iran, Syria, and Sub-Saharan Africa and settled in Eskişehir. The study population of this research, which was prepared with the explanatory sequential design of the mixed method, consists of 976 refugee high school students. The research samples, on the other hand, comprised 276 refugee high school students in the quantitative part and 27 in the qualitative part. A questionnaire was used to collect quantitative data, and a semi-structured interview form was used to collect qualitative data. SPSS 22.0 program was used to analyze the quantitative data obtained, and descriptive statistical analyses were made; Descriptive content analysis was also conducted for qualitative data. Research findings revealed that most of the refugee students are in a mood of anxiety about their future. It has been determined that instability in the country of origin, problems in education, parents' inability to find a job, experienced poverty, insufficient assistance, not being able to obtain citizenship status, and the fear of not being able to find a job in Turkey after education are the reasons for future concerns. It has also been found that some students aim to stay in Turkey, obtain citizenship status, and start a business. It has also been determined that some students aim to get official refugee status from Western European countries and continue their education there. The findings also revealed that the refugee high school students participating in the research are trying to look to the future with hope and maintain psychology in this direction despite the disadvantages they experience.

Keywords: Migration, refugee, refugee high school students, future goals, Eskişehir

Giriş

Bazı durumlarda açlık, kıtlık, iklim ve coğrafi şartlar gibi faktörler yüzünden ortaya çıkan göç hareketleri, günümüz dünyasında ekonomik, siyasi, kültürel ve mesleki vb. gibi unsurlara bağlı olarak da gerçekleşmektedir (Yeşil, 2020, s. 11). Dolayısıyla, bireysel ya da kitlesel, refakatli ya da refakatsiz şekilde insanlar, doğup büyüdükleri yerleri isteyerek veya istemeyerek terk etmişler ve yeni umutların peşine düşmüşlerdir. Çeşitli faktörler yüzünden ülkelerini terk eden/terk etmek zorunda kalan insanlar, hedef veya transit olarak gördükleri ülkelerde çeşitli statüler (*göçmen, ikincil koruma, mülteci, şartlı mülteci, sığınmacı, vatansızlık*) altında yaşamaktadırlar. Her ne kadar yasal statüleri bakımından farklılaşsalar da anavatanlarına duydukları özlem onları benzer kılmaktadır. Esasen göçmenlerin ve diasporik toplulukların taşıdıkları iki yaygın özellikten bir tanesi çeşitli nedenlerle anavatandan ayrı düşmek ise bir diğeri de anavataana geri dönme arzudur (Yüksel, 2010). Bu durum onların eğitimden çalışma hayatına, sosyal ilişkilerden gelecek planlarına kadar yaşamlarının birçok alanında etkili olmaktadır,

Göç hareketlerinde hem hedef hem transit ülke konumunda olan Anadolu, tarih boyunca mazlumlar ve zulüm görmüş insanlara her zaman kucak açmış bir coğrafyadır. Bu durum özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kayıpları yaşadığı ve bununla paralel olarak yeni ulus devletlerin ortaya çıktığı on dokuzuncu yüz yıldan Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar olan dönemde belirgindir (Tekeli, 1990). Günümüzde ise Türkiye, bu durumu sürdürmenin gayreti içindedir (Yeşil, 2020, s. 1). Ayrıca Türkiye; Asya, Afrika, Ortadoğu ve Avrupa arasında bir köprü görevi görmektedir, göç nitelikli insan mobilitesinin yoğun şekilde yaşandığı bir rota ve göç koridoru durumundadır.

Tarihsel süreçte çocuklar, göç hareketlerinin ayrılmaz bir parçası olmuşlardır. Kimileri işçi olarak, kimileri savaşlar yüzünden zorunlu olarak kimileri de aile birleşimleriyle yer değiştirmek zorunda kalmışlardır (Kaçar Tunç, 2020, s. 270). Çakırer Özservet ve Sirkeci'ye (2016, s. 1) göre de göçmen çocuklar, dünyadaki politik gündemin önemli bir parçası durumundadır. Dolayısıyla çocuklar, günümüz göç hareketlerinde yeni ve önemli bir grup olarak karşımıza çıkmaktadırlar. 2000'li yıllardan itibaren göçmen çocuklar göç tartışmalarının temel konularından biri haline gelmiştir. Göçün öznesi haline gelen çocuklar, refakatli ya da refakatsiz şekilde, yaşadıkları yerleri terk etmekte ve katılım gösterdikleri toplumlarda dezavantajlı bir yaşam sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Özellikle düzensiz göç hareketlerinde yer almak, çocuklar açısından, eğitim, barınma ve sağlık hizmetleri vb. gibi önemli olanaklardan faydalanamamak anlamına gelmektedir. Zaten savunmasız durumdaki çocuklar, göçle birlikte hak ihlallerine açık hale gelmektedirler. Göçmen çocuklar göç süreciyle birlikte sosyal bağlarını kaybetmekte, böylece sağlıklı bir çocukluk yaşayamamakta (Çakırer Özservet ve Sirkeci, 2016, s. 1); kültürel ve sosyal sermayelerini geliştirmekte zorluk yaşamaktadırlar.

Uluslararası göç hareketleriyle birlikte uluslararası göçmen çocuk sayısı da hızla artmaktadır. Nitekim, UNICEF tarafından yapılan tahminlere göre şiddet, çatışma ve diğer sorunlar nedeniyle 2021 yılının sonunda yaklaşık 36,5 milyon çocuk yerinden edildi (UNICEF / Türkiye, 2022). Bu bağlamda, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nın güncel verilerine göre Türkiye'de geçici koruma statüsü altında yaşayan Suriyeli çocuk sayısının (0-18 yaş arası) 1.614.193 olduğu; bunların 833.830'unun erkek ve 780.363'ünün ise kız çocuk olduğu görülmektedir. Türkiye'de, resmi anlamda, geçici koruma altında yaşayan Suriyeli sayısının 3.312.209 (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2023) olduğu göz önüne alındığında, bu sayının yarısının yakınının çocuk olduğu anlaşılmaktadır.

Refakatli, refakatsiz veya vatansız şekilde farklı ülkelerde yaşamaya çalışan milyonlarca göçmen çocuk, eklemlendikleri yeni toplumlarda dezavantajlı bir durumda hayatlarına devam etmenin mücadelesi içine girmektedirler. Sahip oldukları habitusları ve genellikle güçlü olmayan sermaye çeşitleri, bu çocukların toplumsal dayanıklılıklarını (resilience) olumsuz etkilemekte ve maruz kaldıkları yoksunlukların etkilerini daha derin ve şiddetli bir şekilde deneyimlemelerine yol açmaktadır. Öte yandan, bu çocukların çoğu okul çağında bulunmakta ve farklı eğitim kademelerinde öğrenim görmektedirler. Mülteci çocukların çoğu, sığındıkları ülkelerde bulunan okullarda öğrenim hayatlarına başlamaktadır. Farklı kültürel kodlara sahip bu çocuklar, dil, maddi durumun zayıflığı, dışlanma ve ötekileştirilme gibi potansiyel problemlerin kaskacında farklı bir eğitim sisteminin parçası olmaya çalışmaktadırlar. Bourdieu'nun ifadesiyle söylemek gerekirse, göçmen çocuklar, okul hayatlarına başlarken, aynı zamanda *alana* da giriş yapmakta; *oyunun* bir aktörü olmaktadır. Bourdieu'ye göre toplumsal uzam siyasi alan, sanatsal alan, basın alanı, ekonomik alan, dini alan, sportif alan ve eğitim alanı gibi çok sayıda sosyal alandan oluşmaktadır. Öte yandan Bourdieu, bu alanların işleyişini anlatmak için oyun benzetmesine başvurmuştur. Bir alana ait oyun kuralları, alana özel olan sermayenin meşru şekilde elde edilme ve tutulma mekanizmalarını tanımlamaktadır (Jourdain ve Naulin, 2016, s. 122-123). Diğer yandan, göçmen çocukların habitusları, onların bu alanlarda nasıl oynamaları ve ne tür stratejilere başvurmaları gerektiğini belirleyen faktör olmaktadır. Dolayısıyla, göçmen çocuklar, toplumsal yeniden üretim yeri olan okullarda (Jourdain ve Naulin, 2016, s. 50), sahip oldukları habitusların, sermaye türlerinin ve karşı karşıya kaldıkları

eşitsizliklerin gölgesi altında geleceklerini inşa etmenin çabası içine girmektedirler. Dolayısıyla, göçmen çocukların içinde buldukları koşullar, gelecekle ilgili beklentilerini ve hedeflerini doğrudan etkilemektedir. Bu çalışmada, Eskişehir’de farklı türde liselerde öğrenim gören mülteci lise öğrencilerinin gelecekle ilgili hedeflerinin ve beklentilerinin, yapılan saha çalışmasının verileri doğrultusunda belirlenmesi amaçlanmıştır.

1. Uluslararası Göç Hareketlerinin Bir Öznesi Olarak Çocuklar

Kimi düşünürler, içinde yaşadığımız dönemi *küresel göç çağı*, *göçler çağı*, *uluslararası göç hareketleri* gibi ifadelerle ele almakta, tüm bu ifadeler ise göç olgusunun insanlık tarihi kadar eski olduğunu yansıtmaktadır. Tarihin farklı dönemlerinde görülen göçlerle ilgili tarih kitaplarındaki anlatımlarda, göçe katılan insanlarla ilgili ayrıntılı bir çözümlenmeye (göç hareketlerine katılanların cinsiyete, yaşa, medeni ve eğitim durumuna göre dağılımı vb. gibi) pek rastlanmaz. Tarım, sanayi, teknoloji ve iletişim alanında meydana gelen dönüşümlerle birlikte toplumsal olguların ve bunların somutlaşmış hali olan toplumsal olayların zuhurunda da farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Çeşitli faktörlere bağlı olarak insanların kısa ya da uzun mesafeler arasındaki mobilizasyonu anlamına gelen göç, temel sosyal olgulardan biridir. Şüphesiz, tarihsel süreçte ortaya çıkan insan hareketliliklerinde kadınlar, erkekler, yaşlılar ve çocuklar, kitlesel ya da münferit şekilde söz konusu göçlerin öznelere olmuşlardır. Çağdaş göç analizlerinde, göç hareketlerinin demografik yapısı daha ayrıntılı şekilde analiz edilmekte; göç hareketlerinin öznelere daha çok vurgu yapılmaktadır. Nitekim, Castles ve Miller (2008, s. 13), modern dünyada görülen uluslararası insan mobilizasyonunu göçler çağı olarak ifade etmekte ve bu göçleri *göçün farklılaşması*, *küreselleşmesi*, *siyasallaşması*, *hızlanması* ve *kadinsallaşması* gibi beş eğilim üzerinden kategorize etmektedirler. Bunun yanında, küreselleşme çağında meydana gelen göçlerde dikkat çeken noktalardan biri göçlerin *çocuk yoğunluklu* bir görünüme sahip olmasıdır. Ercan’a (2022, s. 359) göre de siyasi sebepler, eğitim, savaş, doğal afetler vs. gibi sebeplerle göç eden grupların büyük oranda çocuk ve gençlerden oluştuğu göçmen nüfus verilerinde göze çarpan bir durumdur. Dolayısıyla, göçmen grupların içinde çocukların daha fazla yer aldığı ve sayılarının giderek arttığı gözlemlenmektedir (UNICEF 2016’dan aktaran Özdemir ve Budak, 2017, s. 213). Özellikle uluslararası düzeyde yaşanan göçlerde çocukların nicel anlamda büyük bir grubu oluşturması; Afganistan, Irak ve bilhassa Suriye’den farklı ülkelere ve Türkiye’ye sığınan insan kitlelerinin önemli bir kısmının çocuklardan oluşması; yine, geçici koruma statüsü altında Türkiye’de yaşayan Suriyeli sığınmacıların yarısına yakınının çocuklardan oluşması, dikkat çeken bu noktayı temellendirmekte ve *göçün çocuksallaşması* ifadesini altıncı eğilim olarak önümüze koymaktadır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin (1989) 1. maddesinde yer alan, *daha erken bir yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır* (UNICEF / Türkiye, 2023) şeklindeki tanım ışığında göç hareketlerinin demografik yapısına bakıldığında, çağdaş göç hareketlerinde 0-18 yaş aralığındaki çocuk sayısının yüksekliği göze çarpmaktadır. Bu ise, çocukların, göçün önemli bir öznesi olduğunu güçlü bir şekilde yansıtmaktadır. Nitekim, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı’nın (2023) 10.08.2023 tarihli istatistiklerine göre Türkiye’de geçici koruma kapsamında yaşayan Suriyeli çocukların sayısı tablo 1’de verilmekte ve söz konusu verilerin, çocukların göçün önemli parçası olduğu yönündeki yargıyı destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Tablo 1.

Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Çocuk Sayısı (0-18 Yaş Arası)

Yaş	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	246.795	230.971	477.766
5-9	268.583	253.317	521.900
10-14	188.625	178.984	367.609
15-18	129.827	117.091	246.918
Toplam	833.830	780.363	1.614.193

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2023, 10 Ağustos). Geçici koruma/Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yaş ve cinsiyete göre dağılımı. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim tarihi: 15.08.2023)

Günümüz göçlerinde çocukların, münferit ya da kitlesel, refakatli ya da refakatsiz şekilde göç hareketlerindeki görünürlüklerinin artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Göç hareketlerinin en kırılgan gruplarından biri olan çocukların, göç yolculuğu ve sonrasında çeşitli sorunlarla karşılaştıkları; çoğunun vatansız statüde yaşamak zorunda kaldığı da bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, küresel çağda görülen düzenli, düzensiz ve transit anlamdaki uluslararası ve bu

şekilde Türkiye'ye de gerçekleşen göç hareketlerinde artık çocuk yaştaki göçmenler, nicel anlamda önemli gruplardan birini oluşturmaktadır. Bu ise gerek göç öncesi gerek göç süreci ve gerekse de göç sonucunda ortaya çıkan sorunlardan doğrudan etkilenen kitlenin çocuklar olduğunu yansıtmaktadır.

Göç hareketleri, ister gönüllü / maksatlı şekilde, isterse zorunlu olsun; göçmen çocukların sığındıkları ülkeye uyum sağlamaları ve bu ülkenin eğitim sisteminden faydalanmaları konusunda problemler yaşadıkları görülmektedir. Bilhassa göçün öncesinde ve göç yolculuğunda başta şiddet olmak üzere, farklı konulardaki çatışmalara, tehlike arz eden hayat şartlarına ve yoksulluğa maruz kalan çocukların, psikolojik sorunlarla da karşılaştıkları gözlenmektedir (Annette Korntheuer vd. 2018'den aktaran Çetinel, 2022, s. 156). Göçmen çocukların, eğitime erişim başta olmak üzere birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları, bu konudaki araştırmalarda sıkça dillendirilen sonuçlar arasında yer almaktadır. Örneğin, Kanada gibi göçmenlerle ilgili eğitim politikaları konusunda önemli bir mesafe almış ülkelerde bile göçmen çocukların bilhassa lise düzeyinde görülen okul terki oranlarının yüksekliğiyle ve sonraki süreçte iş bulma problemiyle karşı karşıya olduklarını ortaya koymaktadır (Annette Korntheuer vd. 2018'den aktaran Çetinel, 2022, s. 156). Öte yandan, özellikle Avrupa ülkelerinde artış gösteren yabancı düşmanlığı, ötekileştirme ve damgalama gibi durumlar, göçmen çocukların geleceğe dair hayallerini, planlarını, hedeflerini ve beklentilerini de şekillendirmektedir. Göç sonrasında göçmenler için asimilasyon, entegrasyon ve ayrışma şeklinde ortaya çıkan üç evreli bir sürecin var oluşu (Dere ve Demirci 2021'den aktaran Çetinel, 2022, s. 156-157), Avrupa'da artan göçmen karşıtlığı ve yine dünyada yükseliş gösteren İslamofobiyle birleştiğinde göçmen çocukların, eğitim hayatlarının bunlardan etkilenmemesi mümkün değildir. Ötekileştirme, beraberinde artış gösteren yabancı düşmanlığı ve ötekinin bir güvenlik problemi olarak görülmesi, Avrupa Kıtası'nda yükselen bir göçmen paradigması durumuna gelmektedir (Adıgüzel 2018'den aktaran Çetinel, 2022, s. 157). Tüm bu durumlar, aynı zamanda mülteci çocukların, Nisbet'in (2013, s. 266) deyiimiyle söylemek gerekirse, toplumsal statü noktasında bir *görünürlük* sorunuyla karşı karşıya kalmalarına yol açmakta; geleceğe bakış konusundaki düşüncülerini şekillendirmektedir.

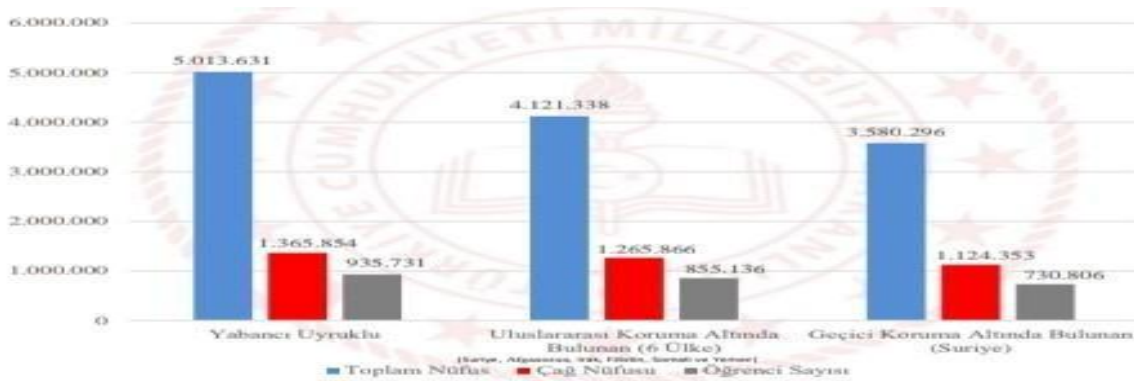
Öte yandan, mültecilerin Avrupa ülkelerinde karşılaştığı yabancı düşmanlığı ve ötekileştirme gibi durumların Türkiye'de görüldüğünü söylemek zordur. Tarihin her döneminde çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu coğrafyasının üzerinde yer alan Türkiye, kendisine sığınan mazlumlara kapılarını açmış bir ülkedir. Özellikle, 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş nedeniyle *açık kapı politikasını* uygulayan Türkiye, Suriye uyruklu milyonlarca insanı kabul etmiş ve bu insanlara ev sahipliği yapmaya devam etmektedir. Şüphesiz, bu politikanın kurbanı olan Türkiye'nin üzerine aldığı yükün olağanüstü boyutlarda olduğunu söylemek gerekir. Bu kapsamda Avrupa Birliği'nin benimsemiş olduğu rolün sürdürülebilir (Erdoğan, 2020) bir nitelik taşıdığını söylemek de zordur. Hal böyle iken, göçmenleri arka bahçelerimizden uzak tutmak amacıyla duvarlar inşa etmek, komik biçimde antik filozof Diogenes'in, içinde yaşadığı fıçıyı eski Sinop'un sokaklarında bir o tarafa bir bu tarafa yuvarlamasına benzemektedir (Bauman, 2018, s. 12). Evet, yeryüzünde insan hareketliliklerinin son bulacağını söylemek yüzeysel bir değerlendirme olacaktır. Bauman'ın (2018, s. 13-14), *Kapımızdaki Yabancılar* adlı eserinde belirttiği gibi keyfi şiddet uygulayan rejimler yüzünden meskenlerini ve mülklerini terk etmeye zorlanan mültecilerin, adeta ölüm üreten tarlalardan kaçarak kendilerine sığınak arayışında olan insanların akışı, verimsiz topraklardan çimlerin yeşil olduğu diyarlara ulaşma arzusu ile mobilize olan ekonomik göçmenlerin akışını aşmış durumdadır. Despotizmler ve savaşlardan ya da açlık ve beklentisiz bir varoluş yüzünden yaşadıkları yeri terk eden mülteciler modern zamanların ilk günlerinden bu yana diğer halkların kapılarındaki zilleri çalıyorlar. Kısaca, gelecek sunmayan çorak topraklardan fırsat bolluğu içindeki hayal diyarlarına yolculuk devam etmektedir. Bu yolculukta önemli bir yer tutan çocukların belirsizliklerle dolu bir geleceğe doğru yürüdüklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Akdeniz ve Ege'nin soğuk sularında lastik botlarla Avrupa coğrafyasına ulaşmayı hedefleyen mültecilerin önemli bir bölümü hayatını kaybetmekte; cesetleri sahile vuran bu mültecilerden çoğunun çocuk olduğu, tüm dünyanın gözleri önünde cereyan eden bir olaydır. Bu ise düzenli veya düzensiz olsun, mülteci sorununun tüm dünyayı ilgilendiren bir konu olduğunu yansıtmaktadır. Ancak, bu konuda farklı seslerin yükseldiği ve uygulamaların devreye sokulduğu; yasa dışı göçle mücadele etme yasalarının çıkarıldığı, elektrikli tel duvarların inşa edildiği gözlenmektedir. Mülteci akıntıları karşısında dünya kamuoyunun (özellikle Avrupa toplumlarının), Bauman'ın (2018, s. 9) deyiimiyle bir *ahlaki panik*, *nasırlaşmış duyarsızlık* ve *ahlaki körlük* içinde olduğunu söylemek doğru bir ifade olacaktır. Ancak, geçmişten günümüze, zorda kalan, zulüm gören ve yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalan/kalmış insanlara kapılarını her zaman açık tutmuş Türkiye için de bu durumu söylemek haksızlık olacaktır. Dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye, milyonlarca mülteci çocuğu da kucağında yaşatmakta, kayıp bir nesil olmamaları için başta eğitim olmak üzere birçok alandaki ihtiyaçlarını karşılamaya devam etmektedir.

2. Türk Eğitim Sisteminde Mülteci Çocukların Görünümü ve Karşılaşılan Sorunlar

Bireyin, içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve değerlerini kazanmasını, sosyalleşmesini, kimlik kazanmasını ve meslek edinmesini sağlayan bir süreç olan eğitim, farklı toplumlarda yaşayan mülteci çocukların da sahip olduğu temel haklardan biridir. Bilindiği üzere her çocuğun sahip olduğu en önemli hak olan eğitim hakkı, BM tarafından 1989 yılında kabul edilen ve Türkiye’de 27.01.1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazete’de (1995, s. 10) yayımlanarak yürürlüğe giren *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme* ile yasal güvence altına alınmıştır. Sözleşme’nin 28. ve 29. maddeleriyle taraf devletlere çeşitli yükümlülükler getirilmektedir. Şüphesiz, söz konusu Sözleşme, mülteci çocukları da kapsamakta ve fırsat eşitliği ilkesini temel almaktadır. Bunun yanında BM’nin *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*’nın dördüncüsünü oluşturan *nitelikli eğitim* ilkesi, herkes için kapsayıcı ve eşit kalitede eğitim sağlamayı ve hayat boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmeyi içermektedir (Selçuk, Güzel ve Buz, 2021, s. 360). Nitekim, küresel düzeyde mülteci akınının yaşandığı günümüz dünyasında, gereksinimleri ne olursa olsun bütün öğrencilere eşit ve iyi öğrenme fırsatları sağlamayı hedefleyen kapsayıcı eğitimin önemi her geçen gün artmaktadır (Pastoor 2016’dan aktaran Zayimoğlu Öztürk, 2021, s. 323). Dolayısıyla, dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan mülteci çocuklar, eğitimin her kademesinden yararlanma hakkına sahiptirler. Kaldı ki eğitim, mültecilerin toplumsal yaşama uyum sağlamalarının etkin süreçlerinden biri olduğu için okul çağındaki mülteci çocukların eğitim sistemine dahil edilmesi, hükümetlerin önem verdiği en rasyonel politikalar arasında bulunmaktadır. Çünkü, eğitim sürecine dahil olma, uzun vadede yerli halkın ve mültecilerin toplumsal anlamda uyum içerisinde yaşayabilmesi için gerekli olan kültürel adaptasyonun hayati bir parçasını oluşturmaktadır (Akar, 2021, s. 292). Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse, eğitim süreci başarılı bir biçimde sağlandığında mülteci ya da göçmen çocukların toplumsal yaşama etkin bir şekilde entegre edilebilmeleri (Atalay vd., 2022, s. 266) de kolaylaşacaktır. Dolayısıyla, mülteci çocukların yaşamaya başladıkları ülkelerin ulusal eğitim sistemlerine dahil edilerek, sahip oldukları temel haklarından biri olan eğitim hizmetine ulaşmalarına izin verilmesi, belli bir plan doğrultusunda hayata geçirilmesi gereken önemli bir yaklaşım olarak benimsenmelidir (Krause 2016’dan aktaran Sarman, 2022, s. 380). Bu bağlamda, milyonlarca ifade edilen mülteci çocuğa ev sahipliği yapan Türkiye de mülteci çocukların eğitim hizmetine erişimine büyük önem vermektedir. Bu bağlamda, Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (HBÖGM) bünyesinde Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı kurulmuş; bu daire başkanlığı ile Türkiye’de meydana gelen göç dalgalarında eğitimle ilgili işlemlerin yürütülmesi hedeflenmiştir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2016). T.C. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı’nın (2022, s. 2) 2021-2022 eğitim-öğretim yılı verilerini gösteren raporda, okullaşan öğrencilerin 459.121’nin kız (%49,07), 476.610’unun erkek (%50,93) öğrenci olduğu belirtilmekte ve yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili olarak aşağıdaki grafik sunulmaktadır.

Grafik 1.

Tüm Yabancı Uyruklu Öğrenci Dağılımı

Kaynak: T.C. MEB HBÖGM Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı (2022). 2021-2022 Eğitim-öğretim yılı verileri. http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/26165737_goc2022sunu.pdf (Erişim tarihi: 19.07.2023)

Göçün doğurduğu en önemli sorunlardan biri, farklı bir toplumda yaşamaya başlayan çocukların eğitim hizmetlerine erişememesi ve tüm çocukların eğitim sistemine dahil ol(ma)mamasıdır. Her ne kadar MEB, örgün ve yaygın eğitim faaliyetleriyle bu durumu düzeltme noktasında büyük çaba harcansa da ülkemizde yaşayan yabancı uyruklu (Suriyeliler de dahil olmak üzere) öğrencilerin eğitim kademelerindeki okullaşma oranlarının istenilen düzeye çıktığını söylemek zordur. T.C. MEB HBÖGM Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı (2022, s. 5), Türkiye’de farklı statüler altında yaşayan yabancı uyruklu öğrencilerin 2021-2022 eğitim-öğretim yılına ait okullaşma oranlarını yansıtan aşağıdaki verileri paylaşmıştır.

Şekil 1. Tüm Yabancı Uyruklu Öğrenci Dağılımı

Kaynak: T.C. MEB HBÖGM Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı (2022). 2021-2022 Eğitim-öğretim yılı verileri. http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/26165737_goc2022sunu.pdf (Erişim tarihi: 19.07.2023)

T.C. MEB HBÖGM Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı (2022, s. 5), e-Okul ve YÖBİS sistemleri üzerinden elde ettiği verileri esas alarak, tüm yabancı uyruklu öğrencilerde okullaşma oranının %68,51 olduğunu, bunun ise 935.731 kişiye denk geldiğini; okullaşamama oranının ise %31,49 olduğunu, bunun da 430.153 kişiye karşılık geldiğini; toplam çocuk sayısının ise 1.365.884 olduğunu belirtmiştir. Yine aynı raporda, Eskişehir'deki yabancı uyruklu öğrenci sayısının ise 6.117 olduğu (T.C. MEB HBÖGM Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı, 2022, s. 6) ifade edilmektedir. Göç hareketlerinin öncesinde, göç sürecinde ve sonrasında ortaya çıkan olumsuzluklardan en çok etkilenen grup, şüphesiz çocuklardır. Eğitim hizmetlerine erişememe ya da eğitim sistemine entegre olamama, mülteci çocukların geleceğini belirleyen en önemli unsur olmaktadır.

Mülteci çocukların eğitim hizmetlerine yeterli düzeyde ulaşamamalarının birçok nedeni bulunmaktadır. Dil problemi, iletişim ve kültürel uyum, ilk etapta söylenebilecek nedenlerdir. Mülteci çocukların yeni bir sosyal çevreye, akran gruplarına, farklı bir okula, öğretmenlerine, dile, farklı bir eğitim sistemine adapte olmada zorluklar yaşadıkları bilinen (Tosun, 2021, s. 29) bir gerçektir. Bunun yanında, farklı alanlarda kendini hissettiren çok boyutlu yoksulluk ve buna bağlı olarak okul çağındaki çocukların bir işte çalışmak zorunda kalması da önemli sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hane bütçesine katkı yapması için çocukların kötü koşullara sahip işlerde çalıştırılması, mülteci çocukların eğitim yaşamını sekteye uğratmaktadır. Yine, kız çocukların erken yaşta evlendirilmesi de bu kapsamda dile getirilebilecek noktalardan biridir. Konuyla ilgili olarak Tosun (2021, s. 29) ise iletişim ve dil sorunu; yerel halkın, öğrencilerin, öğretmenlerin ve idarecilerin göçmen öğrencilere dair olumsuz algıları; çocukların ucuz işgücü olarak algılanması; devlete ait okullarının fiziki alt yapılarının yetersiz olması; ders materyallerinde ve müfredatlarda eksikliklerin olması gibi faktörlere vurgu yapmaktadır. Özetle, mülteci çocukların eğitimle ilgili problemlerinin genel anlamda sosyal ve kültürel, bilişsel, dilsel, ailesel, duyuşsal ve yapısal etmenlerden kaynaklandığını (Tosun, 2021, s. 29) söylemek doğru olacaktır. Öte yandan, T.C. MEB HBÖGM Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı'nın (2022, s. 13) raporunda Suriyeli öğrencilerin eğitime erişimini engelleyen faktörler, dil engeli, Suriye'deki eğitim sisteminin 6+3+3 şeklinde olması ve lise eğitiminin mecburi olmaması, ekonomik zorluklar sebebiyle ortaokul eğitiminden sonra çocukların hane bütçesine katkı yapmak için bir işte çalışmayı tercih etmeleri, uzun bir süre eğitim/okul dışında kalınması, Suriyeli ailelerin kendine ait geleneksel yapısı ve bu durumla ilişkili ortaya çıkan davranışlar, ailelerin üçüncü bir ülkeye gitme niyetlerinin bulunması sebebiyle okula kayıt olma noktasında direnç gösterilmesi şeklinde sıralanmaktadır. Tüm bu zorluklar ve dezavantajlar içinde Türkiye'deki eğitim sisteminin bir parçası olan mülteci öğrencilerin, genelde zayıf olan sosyal, ekonomik ve kültürel sermayeleriyle geleceğe doğru ilerlediklerini; toplumsal yaşamın *büyük sosyal merdiveninde* (Taine 1891'den aktaran Nisbet, 2013, s. 270) hedefledikleri statüyü elde etmenin mücadelesi içinde olduklarını söylemek doğru bir anlatım olacaktır. Savaşın tortularından kaynaklanan psikolojiye sahip birçok mülteci öğrenci; bu bilinçaltı durumunun çizdiği sınırlar çerçevesinde geleceğe yönelik düşüncelerini inşa etmekte, deneyimledikleri koşulları anlamlandırmakta ve bundan sonraki yaşamlarına ait bir varoluşsal çabanın içine girmektedirler. Dolayısıyla, bu çalışmada, farklı ülkelerden Eskişehir'e gelmiş ve lise öğrenimlerini sürdüren mülteci öğrencilerin gelecekle ilgili hedefleri ve beklentileri, yapılan saha çalışmasından elde edilen bulguların izdüşümleri çerçevesinde ortaya konulmaktadır.

3. Yöntem

3.1. Amaç ve Kapsam

Türkiye, özellikle Asya, Ortadoğu ve Sahra Altı Afrika gibi coğrafyalardan göç eden insanlar için hem hedef hem transit bir ülke konumundadır. Türkiye'ye gerçekleşen göçlere bakıldığında çocukların önemli bir grubu oluşturdukları görülmektedir. Göç sürecinin en kırılgan ve dezavantajlı grubu olan, refakatli ya da refakatsiz şekilde Türkiye'ye sığınmış çocukların önemli bir kısmı eğitim çağında bulunmaktadır. Mülteci çocuklar, alacakları eğitimle geleceklerini inşa etmenin mücadelesi içine girmektedirler. Bu çerçevede, Türkiye'ye gelmiş ve Eskişehir'e yerleşmiş mülteci lise öğrencilerini kapsamına alan araştırmanın amacı, farklı türde liselerde okuyan bu çocukların geleceğe yönelik hedeflerini ve beklentilerini ortaya koymaktır.

3.2. Desen

Araştırma, karma yöntemin *açımlayıcı sıralı deseniyle* hazırlanmıştır. Karma yöntem, nicel araştırmaların felsefik temelini oluşturan postpozitivizm ile nitel araştırmaların felsefik temelini oluşturan yapılandırmacılık arasında yer almaktadır (Toraman, 2021, s. 14). Nicel ve nitel yöntemin bir arada kullanılmasını esas alan karma yöntemin bir türü olan *açımlayıcı sıralı desende* veyahut *sıralı açıklayıcı desende* ise nicel veriler toplanıp çözümlendikten sonra nitel veriler toplanır. Öncelik nicel bulgulara verilmekte; nitel bulgular ise nicel bulguların artırılması (Baki ve Gökçek, 2012, s. 9), detaylandırılması ve tamamlanması amacıyla toplanmaktadır. Yine, Creswell'e atıfla Baki ve Gökçek (2012, s. 9), bu tasarımda veri analizinin birbiriyle ilişkili olduğunu ve her iki veri setinin araştırmanın tartışma ve yorumlama kısımlarında sentezlendiğini belirtmektedir. Kısaca *açımlayıcı sıralı desende* amaç, nicel bulguları daha ayrıntılı bir biçimde açıklamak için nitel verilerin kullanılmasıdır (Creswell 2014'ten; Creswell ve Plano Clark 2014'ten aktaran Mazlum ve Atalay Mazlum, 2017, s. 15). Dolayısıyla çalışmada, öncelikle nicel veriler toplanmış ve analiz edilmiş, ardından nitel veri toplama aracı geliştirilmiş ve veriler toplanmıştır.

3.3. Çalışma Evreni ve Örneklem

Eskişehir il merkezinde bulunan farklı türdeki liselerde öğrenimlerine devam eden 976 mülteci öğrenci, araştırmanın çalışma evrenini oluşturmaktadır. Bu öğrencilere ait bilgiler, Eskişehir İl MEM Hayat Boyu Öğrenme Şubesine yapılan resmi başvuruya elde edilmiştir. Örneklem grubunun belirlenmesi amacıyla, nicel kısım için basit seçkisiz, nitel kısım için ise amaçlı örnekleme kriter ve maksimum çeşitlilik yöntemleri kullanılmıştır. Böylece, nicel bölümde 278, nitel bölümde 27 mülteci öğrenci çalışmanın örneklem gruplarını oluşturmaktadır.

Tablo 2. Nicel Boyutta Yer Alan Mülteci Öğrencilerin Demografik Bilgileri

Değişkenler	Alt kategoriler	n	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	149	53,6
	Erkek	129	46,4
Geldiği ülke	Afganistan	77	27,7
	Filistin	1	0,4
	Gürcistan	1	0,4
	Irak	131	47,1
	İran	24	8,6
	Pakistan	1	0,4
	Suriye	27	9,7
	Diğer	16	5,8

Tablo 3. Nitel Boyutta Yer Alan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

Değişkenler	Alt kategoriler	n
Cinsiyet	Kadın	8
	Erkek	19
Geldiği ülke	Afganistan	9
	Irak	14
	İran	2
	Suriye	2

3.4. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında hedeflenen verileri toplamak için iki tane veri toplama aracı hazırlanmıştır. Nicel kısımda 87 soruluk bir anket formu; nitel kısımda ise derinlemesine görüşmeler yapmak amacıyla 43 soruluk bir yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme yapılan öğrenciler için Ö1-E, Ö2-K, Ö3-E, Ö4-K... şeklinde bir kodlama yapılmıştır. Burada, Ö: öğrenci, E: erkek ve K: kız anlamına gelmektedir. Böylece, verinin anonimleştirilmesi ilkesi gereğince, farklı ülkelere mensup ve farklı sebeplere bağlı olarak Türkiye'ye gelmiş mülteci öğrencilerin deşifre olmalarının önüne geçilmiştir. Bunun yanında, Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan ve Eskişehir İl MEM'den gerekli izinler alındıktan sonra örneklemdaki okullara gidilmiş; uygun zaman dilimlerinde anket uygulaması ve görüşmeler yapılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın nicel kısmında elde edilen verilerin analizinde SPSS 22.0 programı kullanılmıştır. Bu kapsamda tanımlayıcı - frekans ve yüzde- istatistik hesaplamalar; nitel kısımda ulaşılan veriler için ise betimsel analiz yapılmıştır. Nitel veriler için temalar oluşturulmuş ve nicel verileri desteklemek üzere katılımcılara ait doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Son olarak, karma yöntemin tamamlama, destekleme ve detaylandırma prensiplerine uygun olarak her iki veri grubu bütünleştirilmiş; araştırmanın amacı ve problemi bağlamında yorumlanmıştır.

4. Bulgular

Farklı sosyo-kültürel, siyasi ve etnik yapıya sahip ülkelerden Türkiye'ye gelmiş, Eskişehir'deki liselerde okuyan mülteci öğrencilerin geleceğe yönelik hedeflerini, umutlarını ve beklentilerini irdeleyen bu çalışmada önemli bulgulara ulaşılmıştır.

4.1. Geleceğin İnşası: Lise Sonrası Yaşamın Planlamasını Yapmak

Tablo 4. Katılımcıların Liseden Sonra Yükseköğrenime Devam Etmeye İlişkin Görüşleri

İfadeler	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Üniversite okumayı düşünmüyorum	33	11,8	11,9	11,9
Üniversiteyi kendi ülkemde okumayı düşünüyorum	8	2,9	2,9	14,7
Üniversiteyi Türkiye'de okumayı düşünüyorum	179	63,9	64,4	79,1
Diğer	58	20,7	20,9	100,0
Toplam	278	99,3	100,0	

Tablo 4'te mülteci öğrencilerin liseden sonra yükseköğrenime devam etme niyetlerine ilişkin görüşleri verilmektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (179 öğrenci; %63,9), üniversiteyi Türkiye'de okumayı düşündüğünü, 33 tanesi üniversite

okumayı düşünmediğini, 8 tanesi ise üniversiteyi kendi ülkesinde okumayı düşündüğünü ifade etmiştir. Yine, diğer cevabını verenlerin sayısı ise 8 olmuştur. Türkiye’de üniversite eğitimi almak isteyen göçmen öğrencilerin ikamet iznini almaları gerekmektedir. Türkiye’deki üniversitelerde öğrenim gören göçmen çocukların ikamet izinleri harcı öğrencilerin ülkedeki konumuna ve geldiği okulun durumuna göre farklılık göstermektedir (Bazarbayeva 2018’den aktaran Altunbaş, 2020, s. 67). Yine, üniversite okumak isteyen göçmenler için söz konusu olan durumlardan biri de Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı’na (YÖS) girme mecburiyetidir. Lisans seviyesinde öğrenim görmek isteyen göçmen öğrencilerin Türkiye’de üniversite eğitimi alabilmeleri için bu sınava girme mecburiyeti, 17 Mart 2010 tarihinde YÖK tarafından kaldırılmış, farklı ülkelerden gelen öğrencilerin kabul ve kayıtlarına dair esasları belirleme yetkisi üniversitelere verilmiştir (Özoğlu 2012’den aktaran Altunbaş, 2020, s. 67). Ancak, her üniversitenin sınav koşulları ve kayıt olanakları farklı olmakla birlikte, öğrencilerin üniversitenin kullandığı sınav sorularında istenen taban puanı alması da bir şart olmaktadır (Ata Kurumsal Danışmanlık 2020’den aktaran Altunbaş, 2020, s. 67). Görüşme yapılan öğrencilerin çoğu liseden sonra yükseköğrenime devam etmeyi düşünmektedir. Katılımcıların görüşlerinden hareketle oluşturulan *eğitim hayatına yönelik hedefler* alt kategorisinde yurt dışında okumak, üniversite eğitimi almak, iyi bir iş sahibi olmak ve liseden sonra çalışmak şeklinde kodlara ulaşılmıştır. Görüşülen mülteci öğrencilerin çoğu, üniversiteyi özellikle Kanada, Avustralya, Batı Avrupa ve ABD gibi ülkelerde okumak istediklerini belirtmişlerdir. Bu konuda kimi öğrenciler şu sözleri ifade etmişlerdir:

Koşulların iyi olduğu, eğitimimi en iyi alabileceğim ülkede geçirmek isterim. Benim için iyi bir eğitim şart. Çünkü ben eğitimsizliğin çok olduğu bir ülkeden geldiğim için eğitim olmamasının ne demek olduğunu biliyorum. İyi bir üniversitede okumak isterim yurt dışında (Ö1-E).

Anneannem ve ailesi Lübnan’daydı Kanada’ya gittiler. Fırsat bulursam Kanada’ya gitmeyi istiyorum. Orada daha kaliteli eğitim görürüm ve yaşarım diye düşünüyorum (Ö17-K).

Amerika, Avrupa ya da Avustralya’ya gitmeyi düşünüyorum. Avustralya’ya başvuru yaptım. Lise diplomamla öğrenci vizesi alıp öyle gitmek istiyorum. Orada üniversite okumayı istiyorum (Ö21-E).

Koşulların iyi olduğu ülkelere gitmek isterim, mesela Avrupaya (Ö23-K).

Öte yandan, uluslararası nitelikli göç hareketleriyle birlikte çok sayıda çocuk vatansızlık statüsüyle karşı karşıya gelmektedir. Nitekim, vatansız statüde olduğunu söyleyen bir öğrenci, Türkiye’de vatandaşlık aldığı takdirde kalmak ve üniversite eğitimi almak istediğini şu şekilde belirtmiştir:

Koşulların daha iyi olduğu farklı ülkelere gitme şansım olursa gitmek isterim. Çünkü çok zorluklar çektim. İyi bir gelecek, iyi bir eğitim benim hakkımdır diye düşünüyorum. Tek başıma yaşıyorum. Fakat, Türkiye bana vatandaşlık verirse burada da kalmayı çok isterim hiç bir yere de gitmem. Çünkü dili öğrendim. Eskişehir’i tanyorum. Burada üniversiteme devam ederim, hayatıma devam ederim. Ama burada da olmuyor çünkü bizden nefret ediyorlar gerçekten. Çünkü yabancı olduğumuzu anlayınca bize karşı davranışları farklı oluyor. Sosyal ilişkilerini sürdürmüyorlar. Ben burada üniversite okursam acaba okuduğum bölümle ilgili bir işte çalışabilecek miyim? İş sigortam olacak mı? Bunlar hep beni düşündüren şeyler açıkçası (Ö22-K).

Sosyal hayata uyum sağlayan ve Türkçeyi iyi kullanabilen öğrencilerden bazılarının Türkiye’de kalmayı düşündükleri belirlenmiştir. Nitekim, bazı öğrenciler Türkiye’de kalmak, üniversite okumak ve iş kurmak istediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerden bazıları aileleri ülkelere dönmeyeceği takdirde Türkiye’de kalıp, eğitimlerini sürdürmek istediklerini şöyle anlatmışlardır:

Türkiye’de kalmak isterim. Dili öğrendim (Ö5-E).

Türkiye’de sürdürmek isterim hayatımı. Buraya çok alıştım. Burada kendi ülkemdekim gibi hissediyorum. Burayı kendi ülkem gibi görüyorum (Ö7-E).

Burada muhasebe bürosu açmayı ve kalmayı düşünüyorum (Ö15-E).

Türkiye’de yaşamımı sürdürmek isterim. Çünkü 8 yaşından beri buradayım. Artık dili de öğrendim. Burada arkadaşlarımda var (Ö19-E).

Türkiye’de eğitim yaşamımı sürdürmeyi düşünüyorum (Ö25-E).

Türkiye’yi ikinci vatanım olarak görüyorum. Burada çok iyi insanlar var ve buraya alıştım. Türkiye’nin Irak’a da yakın oluşu da benim için güzel bir durum (Ö26-E).

Anlaşıldığı üzere, mülteci öğrencilerin çoğu eğitim yaşamlarını sürdürmeyi düşünmektedir. Üçüncü bir ülkeyi düşünenlerin yanında Türkiye’de kalmayı düşünenlerin de bulunduğu görülmektedir. Menşe ülkede eğitim hayatını sürdürmek isteyenlerin sayısının, her iki veri grubunda da çok az olduğu gözlenmektedir. Yine, her iki veri grubundan da

anlaşıldığı üzere öğrencilerin çoğunun Türkiye’de üniversite okumayı düşündüğü görülmektedir. Kimilerinin ise liseden sonra üniversite okumayı düşünmediği anlaşılmaktadır. Nicel ve nitel verilerden çıkarılabilecek bir başka önemli nokta ise öğrencilerin büyük bölümünün *eğitimi, iyi bir eğitim almayı ve bir meslek sahibi olmayı* önemli görmesidir.

4.2. Mülteciliğin izdüşümü: Gelecek ve kayıp kuşak olma kaygısı

Tablo 5. Gelecekleriyle ilgili Endişe Duyup Duymadıkları

İfadeler	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	210	75,0	75,5	75,5
Hayır	41	14,6	14,7	90,3
Fikrim yok	27	9,6	9,7	100,0
Toplam	278	99,3	100,0	

Tablo 5’te mülteci lise öğrencilerinin gelecekleri konusunda endişe duyup duymadıklarına dair görüşlerine yer verilmektedir. Öğrencilerin büyük bölümü (210 öğrenci; %75,0) geleceği konusunda endişe duyduğunu, 41’i duymadığını ve 27’si ise fikri olmadığını söylemiştir. Gelecek endişesi ve belirsizlik, göç olgusunun doğurduğu önemli sonuçlar arasındadır. Göçün öznelere olan çocuklar, göç sürecinin yarattığı gelecek kaygısının ve belirsizliğin merkezinde yer alan grupların başında gelmektedirler. Akdeniz’in (2018, s. 62), çalışmasındaki, gelecekte yaşayacakları ülkenin belirsiz olması, mülteci çocukların Türkiye’de örgün eğitim sürecine girme noktasında gönülsüz olmalarının sebeplerden biri olarak belirlenmiştir, biçimindeki bulgu, araştırmanın bulgusuyla örtüşmektedir. Aktürk Çopur’un (2019, s. 83) ise çalışmasında, mültecilerin, geleceğe yönelik beklentileriyle yeni yaşam yerlerine uyum sağlama potansiyelleri arasında doğru bir orantı olduğu tahmin edilmektedir, biçiminde bir bulguya yer verdiği görülmektedir. Yine, Beyazova ve Akbaş’ın (aktaran Saklan, 2018, s. 158) çalışmasında yer verdiği, Türkiye’deki Suriyeli mülteci çocukların eğitiminin geçici ve belirsiz olması durumu, çocukların gelecek hayallerine gölge düşürdüğünü göstermektedir, biçimindeki bulgu araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir.

Yoksunluklar, dezavantajlar, yoksulluk, bazı haklara erişememe, katılımda sorun yaşama vb. gibi durumlar söz konusu belirsizliği ve endişeyi artırmaktadır. Görüşme yapılan öğrencilerden bazıları, güzel bir gelecek için hayatlarıyla ilgili bazı durumları daha iyi hale getirmek istediklerini şu sözlerle anlatmışlardır:

Okumak, çalışmak ve para kazanmak isterim (Ö14-E).

İlerlemek istiyorum. Spor yapmak, iş bulmak istiyorum. Paramızın olmasını isterdim tüm bunları yapabilmek için (Ö21-E).

Farklı bir ülkede doğmak isterdim. Göçmen olarak yaşamak çok zor. Ben şimdi okul çıkışı kirami ödeyeyim de beni evden atmasınlar diye düşünüyorum. Ben iş bulma derindeyim ama göç etmek zorunda olmadığım bir ülkede doğsaydım spora gitmeyi, ders çalışmayı düşünürdüm (Ö22-K).

Görüşme yapılan öğrencilerden bazıları ise ailelerinin yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla bir şeyler yapmak istediklerini şöyle dile getirmişlerdir:

Yaşadığımız evi değiştirmek istiyorum (Ö6-E).

Annem ve babam hasta onları iyileştirmek istiyorum. Annem ve babam tekrar Afganistan’a dönmek istiyor. Onları götürüp, iyi bir ev almak isterdim. Çünkü burada çok eziyet çekiyorlar. Annem ve babam hasta. Babam sokaklarda çöp toplarken ona kötü davranıyorlar, küfür ediyorlar. Kardeşlerime iyi bir hayat sunmak istiyorum (Ö27-E).

Keşke Irak’ta savaş olmasaydı. Çünkü bizim orada maddi durumumuz çok iyiydi. Evimiz vardı, arabamız vardı. Her şeyimiz tamdı. Evimiz gitti, arabamız gitti, babamı savaşta kaybettik. Türkiye’de her şeye sıfırdan başladık (Ö7-E).

Kaygıya yol açan unsurlar arasında yer alan *maddi durum, göçmenlik, yoksulluk ve günlük hayat koşullarına* vurgu yapan kimi öğrenciler; fırsat bulsaydı, aşağıda verilen konularda birşeyler yapmak istediklerini şöyle anlatmışlardır:

Maddi durumumuzu düzeltmek, evimizi değiştirmek isterdim (Ö17-K).

İçinde bulunduğumuz yoksulluğu bitirmek isterdim. Araba ve ev alırdım, kardeşimi kolejde okuturdum. Ayrıca, kanserli çocuklara yardım ederdim. Devlete de para verirdim ki devlet de yoksul çocuklara yardım etsin diye (Ö20-K).

Avrupa ülkelerine giderdim. Yoksulluğu yok etmek isterdim (Ö23-K, Derinlemesine mülakat).

Marketlerde fiyatlar çok pahalı. Onların 2019 yılındaki fiyatlara inmesini sağladım. Arabamızın olmasını istedim. Nineme ve kardeşlerime daha iyi bakabilmeyi sağlamak istedim (Ö25-E).

Yine öğrenciler, ülkelerindeki istikrarsızlar, iyi bir eğitim alamama durumu, anne ve babalarının köken ülkede sahip oldukları mesleklerini yapamamaları, ekonomik durumlarının zayıf olması, ebeveynlerinin kolayca iş bulamamaları ve düşük ücret almaları, yeterli şekilde yardım almamaları, vatandaşlık alamamaları, alacakları eğitim ve diplomayla nerede ve nasıl iş bulabileceklerinin net olmaması ve yeteneklerin keşfedilmemesi gibi durumların, gelecek konusundaki kaygılarını daha da artırdığını söylemişlerdir. Son olarak, kayıp kuşaklar olmak istemediklerini belirten öğrenciler, herkes gibi kendilerinin de sahip oldukları hakların daha etkin biçimde uygulamaya geçirilmesi; öteki ülkelerin de kendilerine ilgi göstermeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Belki de Bauman (2018, s. 21), *günümüzün problemleriyle yüzleşmeyi kabullenmemek, kendimizi temize çıkarmak; kendini dikte eden yabancılaştırma şekillerinden kendimizi uzak tutmak yerine, aksine onlarla sıcak ve samimi ilişkiler kurabileceğimiz fırsatların peşine düşmemiz gerekir. Muhtemeldir ki bu durum, özendirilen ve tasarlanan bölünme yerine ufukların kaynaşmasıyla neticelensin* biçimindeki ifadeleriyle, mülteci lise öğrencilerinin sesine kulak vermektedir.

4.3. Yarınlara Dair: Türkiye mi? Üçüncü bir ülkeye mi? Köken ülkeye dönüş mü?

Tablo 6. Lise Eğitiminden Sonraki Yaşamlarıyla İlgili Görüşleri

İfadeler	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Türkiye’de kalmayı düşünüyorum	162	57,9	58,3	100,0
Türk vatandaşı olmak istiyorum	136	48,6	48,9	100,0
Avrupa ya da Amerika Kıtası’ndaki bir ülkede mülteci statüsü kazanmak istiyorum	103	36,8	37,1	100,0
Ülkeme dönmeyi düşünüyorum	27	9,6	9,7	100,0
Diğer	11	3,9	4,0	100,0
Toplam	278	99,3	100,0	

Tablo 6’da mülteci lise öğrencilerinin lise eğitiminden sonraki yaşamlarıyla ilgili görüşlerine yer verilmektedir. Bu soruda öğrencilere birden çok ifadeyi işaretleyebilme fırsatı verilmiştir. Buna göre, öğrencilerin yarısından fazlası (162 öğrenci; %57,9) Türkiye’de kalmayı düşündüğünü, 136’sı Türk vatandaşlığı almak istediğini, 103’ü Amerika ya da Avrupa Kıtası’ndaki bir ülkede mülteci statüsü kazanmak istediğini, 27’si köken ülkesine dönmeyi düşündüğünü belirtmiştir. 11 öğrenci ise diğer yanıtı vermiştir. Uluslararası göç hareketlerinde hem hedef hem transit bir ülke olan Türkiye, farklı ülkelerden gelen mültecilere ev sahipliği yapmaya devam etmektedir. Avrupa ülkelerine gitmeyi hedefleyen mültecilerin çoğu Türkiye’de yerleşik hale gelebilmektedir. Öte yandan, görüşme yapılan bazı öğrenciler ise geldikleri ülkede şartlar değiştiği takdirde geri dönüş yapmayı düşündüklerini belirtmişler ve şunları anlatmışlardır:

Evet, düşünüyorum. Vatanımı çok seviyorum. Şartlar sağlandığında orada bulunmayı çok isterim. Öncelikle hükümetin ve özellikle eğitim sisteminin modern olması lazım (Ö1-E).

Afganistan’da her şey düzelirse tabi ki gitmek isterim. Orada hiç yaşamadım ama ne de olsa kendi ülkemiz. Çünkü ülkemizde olmayı çok isterim (Ö23-K).

Savaş hali biterse, ekonomik durum düzelirse, adalet olursa dönmeyi düşünürüz (Ö25-E).

Ailem ve ben Irak’a dönmeyi isteriz, ancak koşullar uygun hale gelirse (Ö26-E).

Türkiye’ye küçük yaşta gelmiş öğrencilerin uyum seviyelerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, öğrencilerden bazıları Türkiye’de büyüdüklerini, Türkiye’ye çok alıştıklarını, anadillerini unuttuklarını, Eskişehir’e iyi uyum sağladıklarını belirtmişler ve bu yüzden Türkiye’de kalmayı düşündüklerini şöyle anlatmışlardır:

Irak'a geri dönmeyi düşünmüyorum. Küçükken geldim buraya, artık alıştım. Arapça dilini unuttum nerdeyse, Irak'a gitsem daha çok zorlanırım artık (Ö5-E).

Türkiye'nin havasına, suyunu ve ortamına çok alıştım. Şu an Türkçeyi, ana dilimden daha iyi biliyorum. İlk yıllarda babam 'evde Türkçe konuşun' diyordu, şimdilerde ise 'evde Farsça konuşun' diyor. Çünkü evde en kötü Farsça konuşan benim. Bu yüzden, gitmeyi hiç düşünmüyorum, ailem giderse gitsin, ben gitmem (Ö10-E).

Bu kentte (Eskişehir'de) muhasebe bürosu açmayı ve burada kalmayı düşünüyorum (Ö15-E).

Ülkem Suriye'ye dönmeyi düşünmüyorum. Ailem düşünebilir, çünkü onlar orada büyüdüler. Ben burada büyüdüğüm için dönmeyi aklımdan geçirmiyorum (Ö17-K).

Göç hareketleri başladıktan sonra, göçün öznelere, daha farklı ve daha iyi yaşam koşullarına kavuşabilecekleri üçüncü bir ülkeye gitme arzusunda olabilmektedirler (Şimşek, 2019, s. 494). Günlük yaşama dair gözlemlerin de ortaya koyduğu gibi farklı ülkelerden Türkiye'ye gelen mültecilerin sonraki amacı, özellikle Avrupa'ya gitmek olmaktadır. Bu bağlamda, Irak, İran, Afganistan ve Suriye gibi ülkelerden Türkiye'ye gelen mültecilerden bazıları, başta Avrupa'daki ülkeler olmak üzere üçüncü bir ülkeye gitmenin niyetini taşımaktadırlar. Nitekim, görüşme yapılan öğrencilerden bazıları Avrupa ülkeleri, ABD ve Kanada öncelikli olmak üzere üçüncü bir ülkede hayatlarını devam ettirmek istediklerini şu sözlerle ifade etmişlerdir:

İleriki zamanlarda Almanya'ya, ablamların yanına gitmeyi hedefliyorum (Ö8-E).

Özellikle Kanada ya da Almanya düşünüyorum. Gitmek istiyorum fakat gidemiyorum, niye peki? Tüm sevdiğim Türkiye'de, bu yüzden onları bırakıp, gidemiyorum işte (Ö10-E).

Kanada'ya gitmeyi çok istiyorum. Bunun ailem de çok istiyor, aynı zamanda (Ö17-K).

Amerika, Avrupa ya da Avustralya'ya gitmeyi istiyorum. Aslında Avustralya için başvuru yaptığımı söylemek istiyorum (Ö21-E).

Yaşamlarını üçüncü bir ülkede devam ettirmeyi düşünen öğrencilerin, bu niyetlerini, *ekonomik anlamda güçlü olma, iyi bir eğitim alma, temel insan haklarını rahatça kullanabilme, kaliteli bir hayat ve resmi anlamda mültecilik statüsü elde etme* gibi faktörlerle açıklama yoluna gittikleri belirlenmiştir. Görüşme yapılan öğrenciler, Eskişehir'i çok sevdiğini ve beğendiklerini sık sık ifade etmiş olsalar da bazılarının özellikle ABD, Kanada ve Avrupa'ya gitmek istedikleri tespit edilmiştir. Kısaca, ulaşılan bulgulardan hareket edildiğinde, çalışmanın nicel ve nitel kısmında yer alan mülteci lise öğrencilerinin, lise sonrasındaki yaşamlarıyla ilgili düşüncelerinin benzerlik gösterdiğini söylemek doğru bir ifade olacaktır.

4.4. Kültürel kodların, yaşantıların ve mülteciliğin gölgesinde hayali kurulan meslekler

Tablo 7. Mülteci Lise Öğrencilerinin Hayal Ettikleri Meslekler

Meslekler	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Animasyoncu	1	0,4	0,4	14,3
Antrenör	1	0,4	0,4	14,6
Asker	2	0,7	0,7	15,4
Avukat	14	5,0	5,0	20,4
Bankacı	2	0,7	0,7	21,1
Bilişimci	1	0,4	0,4	21,4
Cerrah	3	1,1	1,1	22,5
CNC teknisyeni	1	0,4	0,4	22,9
Çevirmen	1	0,4	0,4	23,2

Diş hekimi	4	1,4	1,4	24,6
Doktor	45	16,1	16,1	40,7
Dövmeci	1	0,4	0,4	41,1
Eczacı	6	2,1	2,1	43,2
Elektrikçi	1	0,4	0,4	43,6
Elektirik mühendisi	1	0,4	0,4	43,9
Fotoğrafçı	2	0,7	0,7	44,6
Futbolcu	4	1,4	1,4	46,1
Girişimci	1	0,4	0,4	46,4
Grafiker	1	0,4	0,4	46,8
Hemşir	1	0,4	0,4	47,1
Hemşire	12	4,3	4,3	51,4
Hostes	3	1,1	1,1	52,5
İşletmeci	1	0,4	0,4	52,9
Kuaför	1	0,4	0,4	53,2
Mimar	10	3,6	3,6	56,8
Motorcu	3	1,1	1,1	57,9
Motor ustası	1	0,4	0,4	58,2
Muhasebe	1	0,4	0,4	58,6
Mühendis	25	8,9	8,9	67,5
Oyuncu	1	0,4	0,4	67,9
Öğretmen	20	7,1	7,1	75,0
Pilot	9	3,2	3,2	78,2
Polis	10	3,6	3,6	81,8
Programcı	1	0,4	0,4	82,1
Psikolog	1	0,4	0,4	82,5
Resim öğretmeni	1	0,4	0,4	82,9
Ressam	2	0,7	0,7	83,6
Sağlıkçı	3	1,1	1,1	84,6

Sanatçı	2	0,7	0,7	85,4
Savcı	1	0,4	0,4	85,7
Serbest	1	0,4	0,4	86,1
Sporcu	8	2,9	2,9	88,9
Turizm rehberi	1	0,4	0,4	89,3
Tamirci	1	0,4	0,4	89,6
Tarihçi	1	0,4	0,4	90,0
Tasarımcı	5	1,8	1,8	91,8
Tekniker	2	0,7	0,7	92,5
Tercüman	10	3,6	3,6	96,1
Tüccar	2	0,7	0,7	96,8
Ticaret	1	0,4	0,4	97,1
Vatman	1	0,4	0,4	97,5
Veteriner	2	0,7	0,7	98,2
Yatırımcı	1	0,4	0,4	98,6
Yazılımcı	4	1,4	1,4	100,0
Toplam	280	100,0	100,0	

Tablo 7'de mülteci lise öğrencilerinin hayal ettikleri mesleklerle ilgili görüşlerine yer verilmektedir. Buna göre, doktorluk (45 öğrenci; %16,1), mühendislik (25 öğrenci; %8,9), öğretmenlik (20 öğrenci; %7,1), avukatlık (14 öğrenci; %5) ve hemşirelik (12 öğrenci; %4,3), mülteci öğrenciler tarafından dile getirilen ilk beş meslek olmuştur. Doğan'ın (2019), çalışmasında yer alan, katılımcıların öğretmenlik, arkeolog, doktorluk, ressamlık, futbolcu, polislik, avukatlık ve Kur'an Kursu hocalığı gibi mesleklerin hayalini kurdukları belirlenmiştir, biçimindeki bulgu araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir. Yine yer vermektedir. Yine, Gün ve arkadaşlarının (2017, s. 157) çalışmalarında ulaştıkları, savaş faktörünün meslek seçiminde etkili olduğu; öğrencilerin yaşları dikkate alındığında, öğrencilerin kendilerinden beklenilmeyecek bir olgunlukta yanıtlar verdikleri tespit edilmiştir, şeklindeki bulgu da araştırmanın bulgusuyla örtüşmektedir. Meslekle ilgili algı; kişisel, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlere göre şekil alan bir durumdur. Dolayısıyla, çocukların içinde doğup büyüdüğü toplumda mesleklere atfedilen anlamlar ve o mesleklere duyulan saygınlık, meslek konusundaki algının biçimlenmesinde etkisi olan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, *yaşantılar* da bu bağlamda dikkate alınması gereken bir unsur olmakta ve mülteci öğrencilerin hayal ettikleri mesleklerde etkisini gösteren bir faktör olduğu görülmüştür.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan mülteci lise öğrencilerinin hayalini kurdukları mesleklerin, nicel kısımda ulaşılan mesleklerle (Tablo 7) benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, kimi öğrencilerin dile getirdikleri mesleklerle ilgili görüşlerinde, onlara ait yaşanmışlıkların izine rastlamak mümkün olmaktadır. Örneğin, iç çalkantıların, istikrarsızlıkların, mezhep çatışmalarının, kültürel çatışmaların, toplumsal baskıların ve de savaşların uzunca bir zaman yaşandığı Irak, Afganistan, Suriye vb. gibi ülkelerde polis ve asker gibi mesleklerin sosyal görünürlüğü daha fazla olmakta; bu ise o toplumlarda doğup büyüyen çocukların zihinlerinde ya da bilinçaltı dünyalarında önemli yer tutmakta ve onların mesleklere dair algılarını şekillendiren önemli faktörler olmaktadır. Nitekim, görüşme yapılan bazı öğrenciler, bu konuda şunları ifade etmişlerdir:

Ben, özellikle pilot veya asker olmayı çok isterdim (Ö8-E).

İlerideki yaşamımda aslında tek amacım polis olmak, öyle yani hedefim (Ö9-E).

Şu an okulda muhasebe bölümünü okuyorum ve çok başarılıyım. Bunun dışında askerlik mesleğini istiyorum. Herhangi bir alanı olabilir, çok istiyorum o yüzden askeriyeyi. Ortaokulda iken kız futbol takımındaydım. LGS ye girip spor lisesine gidip kendimi geliştirip, askeriyeye girerim diye hayal ediyordum. Maçta ayağım kırıldı ve alçıya alındı, hayalim olmadı. Bu yıl ikinci bir fırsat verildi, yedeklere girdim ve ikinci yedek olmayı başardım. Elimdeki olanakları fırsata çevirip daha iyi yerlere gelmeyi amaçlıyorum (Ö17-K).

Bunların dışında, Eskişehir il merkezindeki Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde okuyan mülteci öğrencilerden bazılarının hukuk, diş hekimliği, mühendislik, doktorluk vs. gibi meslekleri dile getirdikleri tespit edilmiştir. Ancak, Türkiye’de her yıl yapılan YKS (TYT-AYT) sınav sonuçlarına bakıldığında, bu tür okullarda öğrenim gören öğrencilerin söz konusu bölümleri kazanma oranları çok düşük olmaktadır. Durum böyle olsa da görüşülen mülteci öğrencilerden bazıları hayal ettikleri mesleklerle ilgili olarak şunları anlatmışlardır:

Tıp okuyup, doktor olmayı çok istiyorum. Ayrıca muhasebeyi de çok seviyorum. Muhasebe konusunda da üniversite okumak isterim, aynı zamanda (Ö13-E).

Aslında doktor olmayı çok istiyorum. Şu an okulda muhasebe bölümünü okuyorum. Muhasebeyi de aslında çok seviyorum. Belki ileride muhasebecilikte de çalışmak isterim. Ayrıca resim yapmayı da çok seven biriyim. Resim yapma konusunda da kendimi geliştirmeyi hedefliyorum (Ö18-K).

İlerideki yaşamımda doktor olmayı çok arzuluyorum. Özellikle ailemi iyileştirmek istiyorum. Üniversite okumak için para gerekirse babam zorlanır ve beni okutamayabilir. Ben de o zaman bir işte çalışmayı düşünürüm (Ö27-E).

Üniversiteye gitmek, ticaret hayatına atılmak ve özellikle doktor olmayı çok istiyorum, ben. (Ö19-E).

Kimi öğrencilerin sözlerinde ise *kültürel yapı, toplumsal cinsiyet ve mesleki algı* noktasında menşe ülkelerde başat olan kültürel kodları görmek mümkün olmuştur. Nitekim, cinsiyet konusunda var olan ayırım kalkınma sürecinin bir bileşeni durumundadır. Az gelişmişlik, erkeği ve kadını eşit biçimde etkilememektedir. Ayrıca, gelişme süreci içinde bulunan toplumlarda annelerin ve babaların erkek çocuk isteme tavırları kadınlara dönük bir cinsiyet ayrımcılığına da yol açmaktadır (Pressman ve Summerfield 2000’den; Sen 2004’ten aktaran Kabaş, 2009, s. 47). Bu bağlamda, bir kız öğrenci, geldiği ülkede (köken ülkede), kadınların çalışma hayatına girmelerinin hoş karşılanmadığını belirtmiş; Eskişehir’de kaldığı sürece okumayı ve bir meslek sahibi olmayı hedeflediğini şu sözleriyle dile getirmiştir:

Ben, okumayı çok istiyorum ve özellikle doktor olmayı hedefliyorum. Geldiğim ülke Irak’taki kültürel yapımız gereği kızlar / kadınlar çalışmazdı fakat Türkiye’de okuyup, eğer güzel bir meslek elde edersem seve seve çalışmayı düşünürüm (Ö12-K).

Görüşme yapılan öğrencilerden bazıları da hayalini kurdukları mesleklerle ilgili olarak farklı görüşler dile getirmişler ve şunları belirtmişlerdir:

Eskişehir’deki Anadolu Üniversitesi’nin Sinema-TV bölümünde okumayı hayal ediyorum (Ö2-E).

Yükseköğrenimde görsel sanatlar bölümünü okumayı hedefliyorum, bunun için çalışacağım (Ö3-E).

Başlarda inşaat mühendisliğini düşünmüştüm. Fakat, Türkiye’de inşaat mühendisleri sanki iş bulamıyorlar, çevremde öyle duyuyorum. Bu yüzden hedefim ilahiyat okumaktır. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’i çok güzel okuyorum ve dini bilgime güveniyorum. Ashında iyi bir ilahiyatçı olmayı düşünüyorum. Tercümanlığı da düşünmüyorum değilim (Ö7-E).

Benim hayalim farklı, sivil havacılığı okumak istiyorum fakat bu bölüm de pasaport gerektiriyormuş. Pasaportum bulunmamakta o yüzden sivil havacılığa herhalde gidemeyeceğim (Ö22-K).

Ben Türkiye’de pazarlamacılık okumak istiyorum. Okulda derslerim çok iyi gidiyor. Pazarlamayla ilgili bir bölüm okuyup, çalışma hayatına katılmak istiyorum (Ö23-K).

Özellikle görüşme yapılan mülteci öğrencilerin meslek seçimine ilişkin algılarının çeşitlilik arz eden unsurlara göre şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, öğrencilerin dile getirdiği görüşlerde köken ülkelerinin kültürel kodlarına dair ip uçlarına ulaşılabilmektedir. Mülteci bir öğrencinin, *Irak’ta kızların çalışması hoş karşılanmaz* şeklindeki ifadesinin, bu yargıyı güzel bir şekilde örneklendirdiğini söylemek mümkündür. Öte yandan, araştırmada dikkat çeken bulgulardan biri de öğrencilerin okudukları okul türü ile bu okulların genel olarak kaynaklık ettiği yükseköğretim programları hakkında yeterli ve net bilgiye sahip olmamalarıdır. Yani, başka bir anlatımla, öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türü ile hedefledikleri meslek arasında gerçekçi bir ilintinin bulunduğunu söylemek zordur. Bu ise ülkemizdeki liselerde okuyan yabancı uyruklu öğrencilere dönük mesleki rehberlik yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

4.5. Daha güzel bir hayat için geliştirilen stratejiler

Tablo 8. Hayat Şartlarını İyileştirmek İçin Neler Yapmayı Düşündükleri

İfadeler	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Üniversite okuyup iyi bir meslek sahibi olmak istiyorum.	244	87,1	87,8	100,0
Mülteci statüsünü alıp Avrupa'ya yerleşmek istiyorum.	52	18,6	18,7	100,0
Amerika Kıtası'ndaki bir ülkeye yerleşmek istiyorum.	70	25,0	25,2	100,0
Türkiye'de liseyi bitirip bir işe girip çalışmak istiyorum	41	14,6	14,7	100,0
Yaşadığım kentte bir işyeri açmak istiyorum.	26	9,3	9,4	100,0
Diğer	4	1,4	1,4	100,0

Tablo 8'de mülteci lise öğrencilerinin içinde buldukları hayat şartlarını daha iyi hale getirmek için neler yapmayı düşündüklerine ilişkin görüşlerine yer verilmektedir. Bu soruda öğrencilere birden fazla seçeneği işaretleyebilme fırsatı tanınmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (244 öğrenci; %87,1) üniversite okuyup iyi bir meslek sahibi olmak, 70'i Amerika Kıtası'ndaki ülkede yaşamak, 52'si mültecilik statüsünü kazanıp Avrupa'ya yerleşmek, 41'i Türkiye'de liseyi okuduktan sonra bir işe girip çalışmak ve 26'sı yaşadığı kentte (Eskişehir'de) bir işyeri açmak istediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin 4 tanesi ise diğer yanıtını verdiği görülmüştür. Abay'ın (2019, s. 84) çalışmasındaki, Suriyelilerin çok az bir kısmının geri dönmeyi düşündüğü, diğer kısmının ise üçüncü bir ülkeye gitme niyetini taşıdığı, bunun yanında bir kısmının da Türkiye'de kalma niyetinde olduğu belirlenmiştir, biçimindeki bulgu araştırmanın bulgularıyla uyumaktadır. Öte yandan, görüşme yapılan öğrencilerden bazılarının da Türkiye'de kalmayı, üniversite okumayı ve bir işte çalışmayı düşündükleri belirlenmiş; bir kısmının ise özellikle Avrupa ya da Amerika Kıtası'ndaki ülkelere resmi mültecilik statüsünü kazanmak ve oralara yerleşmek istediklerini dile getirdikleri tespit edilmiştir. Hem nicel hem nitel boyutta yer alan öğrencilerin, daha güzel bir hayata ulaşmak ve yaşam şartlarını daha iyi duruma getirebilmek için *eğitimi* en önemli strateji olarak gördüklerini söylemek doğru bir ifade olacaktır. Nitekim, konu hakkında bazı öğrencilerin görüşleri şu şekilde olmuştur:

Özellikle Kanada, Almanya veya Amerika'da yaşamak isterim. Ama bilhassa Amerika'yı istiyorum. Çünkü Amerika'da tanyabileceğim veya karşılaşılabileceğim çok bilgili insanlar bulunmakta. Türkiye'de eğitim seviyesini ABD ile kıyaslamak yanlış olur. Bu yüzden orada olmayı hayal ediyorum (Ö1-E).

Eğitim konusundaki planlarım noktasında çok kararsız durumdayım. Fakat, üniversiteyi okuyup, iş sahibi olmayı tabii ki istiyorum (Ö5-E).

İyi bir şekilde okuyup, ilerlemek ve ardından güzel bir işe kavuşmak istiyorum (Ö6-E).

Öncelikle lise eğitimimi bitirip, diplomamı almayı hedefliyorum. Yani, okulu bitirmek ve bir işte hemen çalışmayı istiyorum, para kazanmam gerekiyor (Ö10-E).

Güzel bir yaşama kavuşmam için öncelikle kendimi daha çok geliştirmem lazım. Bu nedenle üniversite okuyup bir işte çalışmak istiyorum (Ö14-E).

Bir an önce liseyi bitirip, çok sevdiğim aşçılık mesleğini yapmayı hayal ediyorum (Ö25-E).

Göç olgusunun doğurduğu dezavantajlarla karşı karşıya kalan mülteci öğrencilerin, deneyimledikleri olumsuz hayat şartlarını daha iyi hale getirebilmek için söyledikleri görüşlerin, *resmi mültecilik statüsünü elde etme, eğitim, herhangi bir Batı ülkesinde yaşama fırsatı yakalama, liseden sonra bir işte çalışma ve bir meslek sahibi olma* vb. gibi noktalarda yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında, öğrencilerin görüşlerinden hareket edildiğinde, Türkiye'nin hem hedef ülke hem transit ülke olarak konumlandırıldığı da anlaşılmaktadır. Nitekim, araştırmanın her iki kısmına katılan öğrencilerden bazılarının, daha güzel bir hayat kurmak için yapmayı hedefledikleri şeyleri Türkiye'de yapmayı, bir bölümünün ise üçüncü bir ülkede yapmayı düşündüğü tespit edilmiştir.

4.6. Yoksulluğun ve mülteciliğin girdabından kurtulabilmenin çareleri

Tablo 9. Deneyimlenen Olumsuz Yaşam Koşullarının Nasıl Son Bulacağı İle İlgili Görüşleri

İfadeler	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Bizlere verilen yardımların miktarı artarsa	63	22,5	22,7	100,0
Maaşı iyi olan bir meslek sahibi olursam	202	72,1	72,7	100,0
Ailemle birlikte Avrupa'da yaşama fırsatı bulursak	73	26,1	26,3	100,0
Güzel bir üniversite eğitimi alırsam	182	65,0	65,5	100,0
Ebeveynlerim ve kardeşlerim güzel bir işte çalışırlarsa	53	18,9	19,1	100,0
Türkiye dışında üçüncü bir ülkeye yerleştirilirse	49	17,5	17,6	100,0
Ailece resmi mültecilik statüsünü kazanırsak	37	13,2	13,3	100,0
Diğer	6	2,1	2,2	100,0

Tablo 9'da mülteci lise öğrencilerinin, deneyimledikleri olumsuz yaşam koşullarının nasıl son bulacağıyla ilgili görüşlerine yer verilmektedir. Bu soruda öğrencilere birden çok seçeneği işaretleyebilme olanağı tanınmıştır. Buna göre, öğrencilerin büyük çoğunluğu (202 öğrenci; %72,1) maaşı iyi olan bir mesleğe sahip olursam, yine büyük çoğunluğu (182 öğrenci; %65) güzel bir üniversite eğitimi alırsam, 73'ü ailemle birlikte Avrupa'da yaşama fırsatı yakalarsak, 63'ü yardımların miktarı artarsa, 53'ü ebeveynlerim ve kardeşlerim güzel bir işte çalışırlarsa, 49'u Türkiye dışında üçüncü bir ülkeye yerleştirilirse ve 37'si ailece resmi mültecilik statüsünü kazanırsak yanıtını vermiştir. Benzer şekilde Akdeniz (2018, s. 62) de çalışmasında, kimi mültecilerin olumsuz şartlar iyi hale geldikten sonra ülkelerine dönüş yapmayı kimilerinin ise üçüncü bir ülkeye iltica etmeyi hedeflediği; Türkiye'de gördükleri eğitimin kendileri için önem taşımadığını düşündükleri şeklinde bir bulguya yer vermektedir. Diğer yandan, bu tablodaki verilerin, Tablo 8'deki verileri desteklediği görülmektedir. Her ikisinden çıkarılabilecek müşterek nokta, mülteci öğrencilerin, kaliteli bir eğitim hayatı geçirmek ve bu eğitimin neticesinde maddi geliri yüksek olan bir meslek edinmeyi arzulamalarıdır. Şüphesiz, söz konusu arzunun realize olması öğrencilerin ferdi çabalarına bağlı olduğu gibi içinde bulunulan sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik koşullara da bağlıdır. Ancak, ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye noktasında zaten dezavantajlı durumdaki mülteci öğrencilerin, okulların veya eğitim kurumlarının yeniden ürettiği çoklu eşitsizliklerin potansiyel kurbanları olduğunu söylemek, doğru bir ifade olacaktır.

Eğitim sistemimizin parçası olan mülteci çocukların aldıkları eğitimden sonra emek piyasasına eklenilebilmelerinin, sürdürülebilirliği ve doğru planlamaları zorunlu kılan bir sorun olarak karşımıza çıktığını söylemek gerekir. Nitekim, görüşme yapılan bir öğrenci, emek piyasasına katılma noktasında yerli işgücüne verilen fırsatların anne-babalarına ve kendilerine de sunulmasının doğru olacağını bir uygulama olacağını şöyle anlatmıştır:

Burada üniversiteyi bitirdiğimde yerli insanlarla benzer ya da aynı koşullarda çalışma fırsatı yakalarsam, içinde bulunduğumuz yoksulluğu azaltabiliriz diye düşünüyorum. Örneğin, şu an Eskişehir'de annem ve babam, her ikisi de öğretmen olmasına rağmen çalışmıyorlar. Zaten dil sorunu da var. Ayrıca, bu yaşta sonra Türkçeyi öğrenebilmeleri de çok zor bir durum. Türkçeyi öğrenseler de Türkler gibi tam anlamıyla konuşmayı beceremezler ve eğitim veremezler de. Fakat, ben Türkiye'de . büyüdüm ve lisede okuyorum. Burada üniversite okuyup, bir işte çalışabilirsem yaşam şartlarımız daha iyi olur diye düşünüyorum (Ö1-E).

Benzer şekilde, görüşme yapılan öğrencilerden bazıları, eğitimden sonra bir işte çalışmaya başladıklarında, hem hane bütçesine katkı yapabileceklerini hem de hayat koşullarının iyileşebileceğini şu sözlerle belirtmişlerdir:

Şu an okuyan ablam ve ben, okulumuzu bitirdikten sonra iyi bir işe yerleşirsek, ailemizdeki herkes kendi masraflarını karşılayabilir ve ailece maddi durumumuz daha iyi hale gelir (Ö2-E). Kardeşlerimle üniversite okuduktan sonra güzel ve geliri iyi olan bir işe sahip olursak durumumuz daha iyi gider, diye düşünüyorum (Ö7-E).

Almam gereken eğitimlerimi tamamlayıp, bir de geliri iyi olan bir işe yerleşirsem, aileme daha iyi bakarım (Ö17-K).

Şüphesiz, yoksulluk karşısında hanedeki tüm bireylerin çaba harcaması, deneyimlenen kötü koşulların bertaraf edilmesinde bir güç oluşturabilmektedir. Nitekim, görüşülen öğrencilerden bazıları bu noktaya vurgu yapmış ve şu sözleri dile

getirmişlerdir:

Ben ve kardeşlerim iyi işlere sahip olursak ekonomik durumumuz daha güzel olur belki (Ö6-E).

Ailece hepimiz birer işte çalışmaya başlarsak kısa sürede toparlanabiliriz (Ö17-K).

Ben ve ablam çalışırsak rahatlarız ve iyi bir şekilde yaşayabiliriz, ama zor bir durum (Ö19-E).

Abimle ve birlikte bir işte çalışacağız inşallah. Ondan sonra güzel şekilde yaşayacağız (Ö20-K).

Üniversiteyi bitirdikten sonra belki bir aile şirketi kurabiliriz. Kim bilir, belki o vakit daha iyi hayat şartlarına kavuşuruz diye ümit ediyorum (Ö26-E).

Farklı ülkelerden Türkiye'ye gelmiş mültecilerin çoğunun, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Kanada, ABD, Avustralya vb. gibi ülkelere gitmeyi hedeflediği birçok araştırmada ortaya konulmuştur. Daha doğru bir ifadeyle söylemek gerekirse bu insanların çoğu için resmi anlamda mülteci statüsünü elde etmek, öncelenen bir hedeftir. Bu yüzden, İran, Irak, Suriye ve Afganistan gibi ülkelere Türkiye'ye gelen insanların çoğunun, özellikle Avrupa coğrafyasına adım atabilmek amacıyla Türkiye'yi bir transit ülke olarak kullanma yoluna gittiği gözlemlenmektedir. Güzel bir hayat umuduyla başvuru bu süreç, hedeflenen ülkelere varmakla sonuçlanabileceği gibi yaşamını kaybetmek gibi istenmeyen neticeler de doğurabilmektedir. Nitekim, çok sayıda mültecinin Akdeniz ve Ege'de hayatını kaybettiğine, çocuklara ait cesetlerin kıyıya vurduğuna dair haberleri hemen her gün yazılı ve görsel medyada görmek mümkündür. Bu bağlamda, öğrencilerden biri, üçüncü bir ülkeye kabul edildiklerinde ve orada yaşama fırsatı yakaladıklarında hayat koşullarının daha iyiye gideceğine ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır:

Bildiğiniz gibi Türkiye'nin ekonomisi şu an iyi durumda değil, bunun için başka bir ülkeye gidebilirsek ekonomik ve yaşam şartları bakımından rahatlayacağımızı düşünüyorum (Ö21-E).

Diğer taraftan, deneyimlenen yoksulluk ve olumsuz hayat şartları karşısında kullanılan stratejilerden birinin *sabretmek* olduğunu, öğrencilerden birine ait aşağıdaki sözlerden anlamak mümkündür:

Sabırlı olursak çok daha güzel günlerimiz olacaktır (Ö24-K).

Toplumsal ve kültürel değişimlere yol açan göç hareketleriyle birlikte insanlar ve aileler, kendileriyle özdeşleşen yaşam öğelerinden, alışkanlık haline gelen davranışlarından ve kimi değerlerinden ayrılmakta ve böylece aile yapılarını dönüşüme zorlayan faktörlere açık bir duruma gelmektedirler (Cesur Kılıçaslan 2006'dan aktaran Ekmen ve Koçak, 2020, s. 178). Dolayısıyla, göçle birlikte bazı geniş aileler dağılmakta, kimi aileler çekirdek aile tiplerine kimileri ise tek ebeveynli aileye dönüşebilmektedir. Bazen de çekirdek ailelerin geniş ailelere dönüşebildiği gözlemlenmektedir. Transit veya hedef ülkede, göçün ilk zamanlarında birtakım problemlerle karşılaşan göçmen aileler, sancılı süreci yönetebilmek amacıyla (tampon bir yapı anlamına da gelen) bu tip aile şekillerini oluşturabilmektedirler. Buradaki temel gaye, sıkıntılı yeni bir topluma ve sosyal yapıya eklenmenin doğurduğu ve belirsizliklere dolu olan bu süreci olabildiğince en az zararlarla atlatabilme. Görüşme yapılan öğrencilerden birinin şu sözleri bu durumu açıklayıcı nitelik taşımaktadır:

Amcamın ailesiyle beraber aynı hanede yaşamaya çalışıyoruz. Aslında bu durum, tahmin edemeyeceğiniz kadar çok zor olmaktadır. Ama, karar aldık, ailemizi ikiye bölüp, yaşamaya başlayacağız. İşte o vakit amcam da bir işte çalışmak zorunda kalacaktır. Bu ise bilhassa bizim açımızdan daha güzel ve faydalı olur, diye düşünüyorum (Ö25-E).

Farklı köken ülkelere mensup mülteci öğrencilerin, karşılaştıkları tüm dezavantajlara, eşitsizliklere; sosyal, ekonomik ve kültürel sermaye yarıflığına rağmen tecrübe ettikleri yoksulluğun ve olumsuz hayat koşullarının bir gün sona ereceğine ilişkin umut taşıdıkları tespit edilmiştir. Nitekim, gerek nicel gerek nitel kısımda görüşülen mülteci öğrencilerin önemli bir kısmı, yaşamak zorunda oldukları hayatın *eğitim görme, yüksek maaşlı bir meslek edinme ve hanenin bütçesine katkıda bulunma* vs. gibi unsurlarla yaşanabilir bir hal alabileceğine inanmaktadırlar. Daha önceki bölümlerde de vurgulandığı gibi göç olaylarında en dezavantajlı ve kırılgan grupların başında çocuklar gelmektedir. Bu yüzden, göçün ortaya çıkardığı önemli problemlerden biri olan yoksulluğu derinden hisseden grup da çocuklar olmaktadır. A. Sen (aktaran Kılınç Adanalı, 2019, s. 425-426) yoksulluk olgusunu yalnızca sahip olunan maddi zenginliklerle değil, bireyin geliştirilebilir olan kapasitesinin engellenmesi durumuyla izah etmektedir. Sen'e göre yoksulluk durumu, bireyin geliştirebilir olan kapasitesinin engellenmesi demektir. Öte yandan, söz konusu kapasitenin tam olarak kullanılması ise özgürlüğü zorunlu kılmaktadır. Ona göre, birey özgür değilse yoksulluktan kurtulması ve kapasitesini artırması da söz konusu olmayacaktır. Bu yönüyle yoksulluk sorunu, sahip olunan servetle ilgili bir durum olmamakta; insan hakları ve özgürlük sorunuyla da yakından ilişkili bir duruma gelmektedir. Dolayısıyla, ona göre insan hakları konusunda istenilen düzeyde bir iyileşme gerçekleşmedikçe ve bireylere kapasitelerini artırmaları için olanak sunulmadıkça, yoksulluk sorunuyla baş etmede etkin ve kalıcı çareler ortaya koymak zordur. Sonuç olarak, Sen, yoksulluk

durumunun bir kader olmadığını, bu durumdan kurtulmanın kapasite artırımı ve özgürlük aracılığıyla mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Tüm bunların, Bourdieu sosyolojisinin merkezi kavramları olan *sermaye*, *habitus*, *alan*, *oyun* ve Sen'in teorisinin adeta temel paradigması olan *yapabilirlik*, *insan hakları* ve *kapasite* ile yakın bir ilişki içinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yüzden, sahip oldukları sermaye türleri, habitusları ve kapasiteleriyle toplumsal *alana* birer fail olarak katılacak mülteci öğrencilerin gösterecekleri başarı, onların, hem yoksulluk durumlarını etkileyecek hem gelecekteki yaşam kalitelerini inşa edecektir.

Sonuç

Uluslararası boyutta meydana gelen göç hareketleri sonucunda milyonlarca insanın yaşadığı yeri terk ettiği / terk etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Her şeylerini geride bırakıp yola çıkan bu insanlar, taşıdıkları umutlarla farklı ülkelere sığınmakta ve bu ülkelerde uluslararası koruma statüsü altında yaşamaya çalışmaktadırlar. Farklı coğrafyalarda yaşanan olumsuzluklar, insanları kitlesel veya bireysel biçimde yer değiştirmeye mecbur bırakmaktadır. Günümüzde göçler nasıl meydana gelirse gelsin, iddialı şekilde söylenebilecek noktalardan biri, göç kompozisyonunda çocukların sayıca fazla olduğu ve çocukların göçlerin faili olma noktasında görünürlüklerinin başat bir hale geliyor olmasıdır. Nitekim Türkiye'ye gerçekleşen göçlere bakıldığında, toplam göçmen sayısının yarısına yakınının çocuk yaşta olduğunu söylemek gerekir. Çocukların doğdukları topraklardan koparılmasına yol açan ve vicdanları sızlatan bir göç türü olan *çocukların göçü*, modern ve gelişmiş dönem olarak adlandırılan çağda da hız kesmeden devam etmektedir. Öte yandan, göç vesilesiyle, *kültürler*, *değerler*, *alışkanlıklar*, *ritüeller*, *önyargılar* ve *kalıpyargılar*, *tutumlar*, *zevkler*, *hoşnutsuzluklar*, *yeme-içme tarzları*, *giyim*, *iş hayatına ait prensipler* vb. gibi köken ülkeye ait tortular ve daha birçok unsur, insanlarla birlikte hedef ya da transit olarak görülen ülkelere taşınmaktadır. Tüm bunların yanında göçle birlikte köken ülkeden sığınılan ülkeye taşınan unurlardan biri de göçün öznelere ait olan *gelecekle ilgili beklentiler*, *umutlar* ve *hedeflerdir*. Bu çalışmada, Irak, İran, Afganistan ve Suriye gibi ülkelerden gelmiş ve Eskişehir il merkezindeki farklı türde liselerde öğrenim gören mülteci çocukların geleceğe ilişkin hedefleri, beklentileri ve umutları, küresel göçler çağının ortaya çıkardığı faktörler bağlamında irdelenmektedir. Başka bir anlatımla bu araştırmada, *sessiz ve temsilsiz kitlelerden* (Karakuş Yetkin, 2017, s. 310) biri olarak tarif edilen mültecilerin önemli gruplarından biri olan çocuklara doğrudan kulak verilmiştir. Bu kapsamda, araştırmada ulaşılan sonuçları aşağıdaki satırlarda verildiği gibi özetlemek mümkündür.

Eskişehir'de mülteci lise öğrencilerinin büyük kısmının gelecekleriyle ilgili kaygılı bir ruh hali içinde oldukları görülmüştür. Köken ülkede devam eden istikrarsızlıkların, eğitim hayatında kendini hissettiren sorunların, özellikle yükseköğrenim görmüş ebeveynlerinin istihdama katılmakta yaşadıkları problemlerin, çok boyutlu olarak deneyimlenen yoksulluğun, alınan yardımların yetersiz görülmesinin, vatandaşlık statüsü konusundaki beklentinin ve bu durumun doğurduğu belirsizliğin ve Türkiye'de iş bulamama korkusunun, gelecek endişesini olumsuz anlamda pekiştirdiğini söylemek mümkündür. Öte yandan, bazı öğrencilerin, Türkiye'de kalma, vatandaşlık alma ve iş kurma niyetini taşıdıkları da anlaşılmaktadır. Bunun yanında, bir Batı ülkesinden resmi mülteci statüsünü almayı hedefleyen öğrencilerin varlığı da dikkat çekici sonuçlardan birini oluşturmaktadır. Öğrencilerin tümünün genel anlamda bir mesleğin hayalini kurdukları, ifade edilen söz konusu mesleklerde ise kültürel tortularla ilgili çıkarımlarda bulunmanın mümkün olduğu söylenebilir. Ancak, öğrencilerin, okudukları liseler ile bu liselerin kaynaklık ettiği yükseköğretim programları arasındaki ilişki hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını söylemek gerekir. Her ne kadar uygulanan YKS sınav sisteminde her öğrenci her programı yazabilme fırsatına ve hakkına sahip olsa da lisede görülen müfredatların bu durumu kolaylaştırdığını söylemek zordur. Örneğin, araştırmada yer alan öğrencilerden bazıları mesleki ve teknik lisede okumasına rağmen tıp okumak istediklerini belirtmişlerdir. Bu ise çok zor bir durumdur ve söz konusu öğrenci grubuna özellikle mesleki rehberlik çalışmalarının yapılmasını gündeme getirmektedir. Hal böyle iken, eğitimin, mülteci öğrencilerin geleceğe umutla bakmalarına vesile olan faktörlerin başında geldiği görülmektedir. Bu bağlamda, kaliteli bir eğitime erişme, yükseköğrenim görme ve tüm bunların sonucunda gelir getirici bir meslek edinme, araştırmada başat olan sonuçlardan biri olmuştur. Bunun yanında, Batı ülkeleri başta olmak üzere eğitimini üçüncü bir ülkede sürdürmeyi isteyen öğrencilerin de var olduğunu söylemek gerekir. Bourdieu'nun vurguladığı gibi eşitsizliklerin yeniden üretildiği kurum olan eğitimin, mülteci çocuklar için eşit fırsatlar ve olanaklar yarattığını iddia etmek güçtür. Ayrıca, dil, geçici olma, kolay şekilde işgücü piyasasına eklenememe, yabancı olma, vatandaşlık statüsü kazanamama, kültürel uyumsuzluk vb. gibi durumların; mülteci çocukların sosyal, kültürel, ekonomik ve simgesel sermayelerini geliştirmelerini sekteye uğrattığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu durumun, göç olaylarının kırılan gruplarından biri olan çocukların yetişkin konuma geldiklerinde içinde yaşadıkları toplumda farklı alanlarda ortaya çıkan rekabete dezavantajlı bir şekilde başlamalarına neden olduğunu söylemek doğru bir çıkarım olacaktır. Yine, kimi öğrencilerin, deneyimledikleri kötü yaşam şartlarının düzelmesini bir takım durumların gerçekleşmesine bağladıkları da tespit edilmiştir. Ebeveynlerin çalışabilmesi, yardımların arttırılması, geniş aileleri küçültmek, uluslararası kuruluşların daha çok ilgi göstermesi ve bireysel yeteneklerin keşfedilmesi gibi durumlar, dile getirilen durumların en

önemlileri olmuştur. Ayrıca, köken ülkenin, geleceğin inşa edilmesine yönelik planlamada, öğrenciler tarafından en az vurgulanan faktörlerden biri olduğu da tespit edilmiştir.

Son olarak, araştırmaya katılan mülteci lise öğrencilerinin, deneyimledikleri kötü koşulların son bulması veya azalması noktasında, özellikle *sosyal yaşama, temel insan haklarına, toplumsal hareketlilik kanallarının kendilerine de açık tutulmasına, can yakıcı sorunlardan biri olan ve mültecileri en çok zorlayan sorunlardan biri olan yoksulluğa ve toplumsal uyumu hızlandıracak faktörlere* vurgu yaptıkları belirlenmiştir. Tüm bunlar ışığında, araştırmaya katılan mülteci lise öğrencilerinin, başta yoksulluk sorunu olmak üzere, deneyimledikleri dezavantajlara ve eşitsizliklere rağmen geleceğe ümitle bakmanın uğraşı içinde olduğunu söylemek gerekir. En azından böyle bir psikolojiyi sürdürmenin çabası içinde olduklarını iddia etmek doğru bir ifade olacaktır. Bauman'ın (2018, s. 9) bahsettiği ahlaki körlüğü terk edip, Touraine'nin (2017, s. 246) de vurguladığı gibi mülteci insanları aykırı bir kategori olarak görmeyen yerine, bütün toplumları ve insanları ilgilendiren sorunların odağında bulunan nüfus ya da insan grubu olarak algılamak, daha doğru bir adım olacaktır.

Kaynakça

- Abay, A. (2019). *Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitim durumlarının değerlendirilmesi: Kızıltepe örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akar, Ç. (2021). Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonu. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, 5(4), 287-296. <https://doi.org/10.29329/ijiasos.2021.419.7>
- Akdeniz, Y. (2018). *Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci öğrencilerin uyum sorunları: Şanlıurfa ili örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aktürk Çopur, D. (2019). *Mülteci öğrencilerin uyum sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altunbaş, A. (2020). Türkiye’de yaşayan göçmenlerin üniversite eğitiminden memnuniyetlerinin Konya’daki Suriyeli öğrenciler örneği üzerinden değerlendirilmesi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 64-74. Doi: 10.26701/uad.772646
- Atalay, N., Kılıç, Z., Anılan, B., Anılan, H. ve Anagün, S. Ş. (2022). Suriyeli mülteci çocukların Türk okullarındaki eğitimleri: İlkokul öğretmenlerinin deneyimleri. *Journal of Qualitative Research in Education*, 29, 265-282. doi: 10.14689/enad.29.10
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki yabancılar* (Çev: E. Barca). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (Çev: B. U. Bal ve İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çakırer Özservet, Y. ve Sirkeci, İ. (2016). Editörden: Çocuklar ve göç. *Göç Dergisi*, 3(1), 1-4. Erişim Adresi: www.gocdergisi.com, (Erişim tarihi: 19.07.2023)
- Çetinel, H. (2022). Göçlerin kayıp çocukları ve hak mağduriyetleri. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 13, 141-162. <https://doi.org/10.53112/tudear.1100800>
- Doğan, M. (2019). *Temel eğitim kurumlarındaki Afgan uyruklu öğrencilerin sosyal entegrasyonunda okulun yeri: Karaman örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekmen, E. ve Koçak, O. (2020). Göçün Suriyeli ve Yemenli göçmenlerin aile yapıları üzerine etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 167-205. <https://doi.org/10.26650/>
- Ercan, R. S. (2022). Genç ve çocuk göçmenlere yönelik spor temelli entegrasyon politikaları: Türkiye. *Göç Dergisi*, 9(3), 359-376. DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v9i3.845>
- Erdoğan, M. (2020, 9 Mart). *Açık kapı politikasından açık sınır politikasına Türkiye’deki Suriyeliler*. Panorama. <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/09/acik-kapi-politikasından-acik-sinir-politikasına-turkiyedeki-suriyeliler-murat-erdogan/> (Erişim tarihi: 19.07.2023)
- Gün, M., Yıldız, M. ve Güvendik, T. (2017). Suriyeli mülteci okul çağı çocuklarının eğitimi ve geleceğe yönelik görüşleri. *International Journal of Language Academy*, 5(2), 152-162. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18033/ijla.3558>
- Jourdain, A. ve Naulin, S. (2016). *Pierre Bourdieu’nün kuramı ve sosyolojik kullanımları*. (Çeviren: Öykü Elitez). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kabaş, T. (2009). *Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yolları* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaçar Tunç, G. (2020). Uluslararası göç ve çocuk. *Göç Sosyolojisi içinde* (s. 244-279). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karakuş Yetkin, M. (2017). *Sığınmacıların günlük yaşam deneyimleri, temel sorunları ve sorunlarla başetme stratejileri: Eskişehir örneği* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılınc Adanalı, Y. (2019). İktisat felsefesi: İktisadi ilişkilerin doğası nedir? M. Arıcı, Y. K. Adanalı (Editörler), *Felsefeye giriş, Temel problemlere sistematik yaklaşım içinde* (s.399-428). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mazlum, M. M. ve Atalay Mazlum, A. (2017). Sosyal bilimlerde araştırma yönteminin belirlenmesi, *Route Educational and Social Science Journal*, 4(4), 1-21.

- Nisbet, R. (2013). *Sosyolojik düşünce geleneği*. (Türkçesi: Yusuf Kaplan). 1. Baskı. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Özdemir, A. ve Budak, F. (2017). Göçün çocuk ruh sağlığı üzerine etkileri. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 212-223. DOI: 10.21798/kadem.2018236598
- Saklan, E. (2018). *Türkiye'deki Suriyeli eğitim çağı çocuklarının eğitim süreçleri üzerine bir çözümleme* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sarman, A. (2022). Mülteci çocukların eğitim sorunları ve çocuk hemşireliği yaklaşımları. *Göç Dergisi*, 9(3), 379-388. DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v9i3.843>
- Selçuk, O., Güzel, B. ve Buz, S. (2021). Türkiye'de sığınmacı çocukların eğitimine ilişkin engellerin fenomenolojik yaklaşımla değerlendirilmesi. *Millî Eğitim*, Cilt: 50(1/Özel Sayı), 359-383.
- Şimşek, D. (2019). Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya yayılımı: Analitik ve karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Adam Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 491-516. DOI: 10.31679/adamakademik.622045
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2023, 10 Ağustos). *Geçici koruma / Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yaş ve cinsiyete göre dağılımı*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim tarihi: 15.08.2023)
- T.C. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı (2022, Ocak). *2021-2022 Eğitim-öğretim yılı verileri*. http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/26165737_goc2022sunu.pdf (Erişim tarihi: 19.07.2023)
- 2.1. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2016, 18 Mayıs). Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı'nın kurulması. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü.**<http://hbogm.meb.gov.tr/www/hayat-boyu-ogrenme-genel-mudurlugu-bunyesinde-goc-ve-acil-durum-egitim-daire-baskanliginin-kurulmasi/icerik/495> (Erişim tarihi:19.07.2023)
- T.C. Resmi Gazete (1995). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. 22184, 4-35.
- Tekeli, İ. (1990). Osmanlı imparatorluğu'ndan günümüze nüfusun zorunlu yer değiştirmesi ve iskân sorunu. *Toplum ve Bilim*, 50, 49-72.
- Toraman, S. (2021). Karma yöntemler araştırması: Kısa tarihi, tanımı, bakış açıları ve temel kavramlar. *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(1), 1-29.
- Tosun, E. (2021). Türkiye'deki göçmen çocukların eğitim sorunu, ihtiyaçları ve öneriler: Bir değerlendirme. *Sosyolojide Araştırma ve Uygulamalar*, 28-32.
- Touraine, A. (2017). *Eşitliklerimiz ve farklılıklarımızla birlikte yaşayabilecek miyiz?* (Çev: O. Kunal). (5. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- 2.2. UNICEF / Türkiye (2022, 17 Haziran). Dünya çapında yaklaşık 37 milyon çocuk yerinden edildi. Bu, şimdiye kadar kaydedilen en yüksek sayı.** <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/d%C3%BCnya-%C3%A7ap%C4%B1nda-yakla%C5%9F%C4%B1k-37-milyon-%C3%A7ocuk-yerinden-edildi-bu-%C5%9Fimdiye-kadar-kaydedilen> (Erişim tarihi: 13.05.2023)
- UNICEF/Türkiye (2023, 15 Ağustos). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim tarihi: 15.08.2023)
- Yeşil, V. (2020). *Küresel yer değiştirmenin sosyal boyutu: Afgan sığınmacılar*. 1.Basım. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Yüksel, M. (2010). Diaspora üzerine alternatif bir tartışma. *Özne: Felsefe ve Günümüzün Sorunları*, 13. Kitap, 181-188.
- Zayimoğlu Öztürk, F. (2021). Eğitim sisteminde mülteciler: Türk ve mülteci öğrenci görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 46(208), 321-348. DOI: 10.15390/EB.2021.10439

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

* Araştırmacılar verilerin toplanması sürecinde, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala gerekli özeni göstermiştir.

* Bu çalışma için etik kurul izni, Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun onayı ile 18.05.2021 tarihinde 69682 protokol numaralı kararıyla alınmıştır.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

* Bu makale iki yazarlı olarak hazırlanmıştır.

* 1. yazar %60 oranında, 2. yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

* Makalenin yazarları arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.